

ERITYINEN TUKI AIKUISKOULUTUKSESSA; OPPIMISVAIKEUDET JA NIIDEN HUOMIOIMINEN

MIRJA ALHONEN

Kehittämishankeraportti

**JYVÄSKYLÄN
AMMATTIKORKEAKOULU**
Ammatillinen opettajakorkeakoulu

Tekijä(t) Mirja Alhonen	Julkaisun laji Kehittämishankeraportti	
	Sivumäärä 40	Julkaisun kieli Suomi
	Luottamuksellisuus ☐ Salainen _____ saakka	
Työn nimi Erityinen tuki aikuiskoulutuksessa; oppimisvaikeudet ja niiden huomioiminen		
Koulutusohjelma Ammatillinen opettajakorkeakoulu, Ammatillinen erityisopettajakoulutus		
Työn ohjaaja(t) Maija Hirvonen		
Toimeksiantaja(t)		
Tiivistelmä		
<p>Erilaiset oppimisvaikeudet ovat osa aikuiskoulutuksen työkentän arkipäivää. Henkilökohtaistamisen määräys velvoittaa aikuiskoulutusta tarjoavat oppilaitokset huomioimaan myös erityistä tukea tarvitsevat tutkinnon suorittajat.</p> <p>Työssä käsitellään yleisempiä oppimisvaikeuksia. Lukemis- ja kirjoittamisvaikeudet, matematiikan oppimisvaikeudet, mielenterveyden häiriöt, hahmottamisvaikeudet ja tarkkaavaisuushäiriöt ovat muun muassa niitä oppimisvaikeuksia, joita aikuisten tutkinnon suorittajien parissa työskentelevä saattaa kohdata. Tekstin on tarkoitus selvittää eri oppimisvaikeuksia niiden määrittelyn ja ilmenemisen kautta. Lisäksi tunnistamista ja mahdollisia tarvittavia jatkotoimenpiteitä helpottavia kartoituksia esitellään työssä.</p> <p>Pedagogiset ratkaisut valmistavassa koulutuksessa, työssä oppimisen aikana sekä tutkintotilaisuuksissa määräytyvät sen mukaan minkälaisia oppimisvaikeuksia tutkinnon suorittajalla on. Opetusmenetelmät ja oppimisympäristöt voidaan henkilökohtaistaa tutkinnon suorittajan tarpeiden mukaan. Työhön on koottu erilaisia keinoja, joilla pystytään tukemaan ja helpottamaan erityistä tukea tarvitsevan opintojen etenemistä ja tavoitteisiin pääsemistä. Kouluttaja yksin tai yhdessä erityisopettajan kanssa pystyy jo pienilläkin toimilla tukemaan oppimista.</p> <p>Aikuiskoulutuksen työkentällä mukautettua opiskelua ei ole, joten muilla keinoin on pyrittävä takaamaan opintojen eteneminen ja tutkinnon suorittaminen kaikilla opiskelijoilla. Tämän työn on tarkoitus toimia Forssan aikuiskoulutuskeskuksen erityisen tuen toimintasuunnitelman pohjana.</p>		
Avainsanat (asiasanat) oppimisvaikeudet, henkilökohtaistaminen, erityinen tuki, pedagogiset ratkaisut, valmistava koulutus, työssä oppiminen, tutkintotilaisuudet		
Muut tiedot Liitteenä erityisen tuen tarpeen kartoittamisen ja toteutumisen seurannan kaavakkeet		

Author(s) Mirja Alhonen	Type of Publication Development project report	
	Pages 40	Language Finnish
	Confidential ☐ Until _____	
Title Special support in adult education; learning difficulties and how to take them into consideration		
Degree Programme Vocational Teacher Education College, Special Needs Teacher Education		
Tutor(s) Maija Hirvonen		
Assigned by		
Abstract Various learning difficulties are an everyday part of adult education. The rule of personalization obliges the establishments offering adult education also to consider those who need special support in their studies. This paper deals with the most common learning difficulties. Difficulties in reading, writing or learning mathematics, mental disorders, problems of perception and concentration disorders are among the learning difficulties that a person working with adult students can meet with. The paper is to explain various learning difficulties through their definitions and appearance. In addition, it presents a few chartings to help identify problems and take possible further measures needed. Pedagogical solutions in preparative education, during the learning through work period and in examinations are dependent on the type of learning difficulties the student has. Teaching methods and learning surroundings can be personalized according to the needs of the student. This paper includes a collection of methods to support and facilitate the student's progress towards reaching their goals. The trainer can alone or together with the special education teacher support the learning process even with small measures. This paper is supposed to act as the basis of the special support plan of action of Forssa Adult Education Centre.		
Keywords learning difficulties, personalization, special support, pedagogical solutions, preparative education, learning through work, examinations		
Miscellaneous Included are the forms for charting the need for special support and the follow-up forms		

SISÄLTÖ

1	ERITYISOPETUS JA AIKUISKOULUTUS	3
2	NÄYTTÖTUTKINTOJEN HENKILÖKOHTAISTAMINEN	4
3	LUKEMIS- JA KIRJOITTAMISVAIKEUDET	5
3.1	Lukivaikeuden määrittelyä	5
3.2	Lukivaikeuksien ilmeneminen	6
3.3	Aikuisopiskelijan lukivaikeuksien kartoittaminen	7
4	MATEMATIIKAN OPPIMISVAIKEUDET	9
4.1	Määrittelyä	9
4.2	Matematiikan oppimisvaikeuksien ilmeneminen	9
4.3	Aikuisopiskelijan matematiikan vaikeuksien kartoittaminen	10
5	MIELENTERVEYDEN HÄIRIÖT	11
5.1	Määrittelyä	12
5.2	Mielenterveyshäiriöiden ilmeneminen	13
5.3	Aikuisopiskelijan mielenterveyden häiriöiden kartoittaminen	17
6	HAHMOTTAMISVAIKEUDET	19
7	TARKKAAVAISUUSHÄIRIÖT	20
8	PEDAGOGISET RATKAISUT VALMISTAVASSA KOULUTUKSESSA	22
8.1	Keinoja lukivaikeuksisen oppijan ohjaukseen.	24
8.2	Keinoja matematiikan vaikeuksisen oppijan ohjaukseen.	26
8.3	Keinoja mielenterveyshäiriöisen ohjaukseen	28
8.4	Keinoja hahmottamishäiriöisen ohjaukseen.....	29
8.5	Keinoja tarkkaavaisuushäiriöisen ohjaukseen.....	30
9	ERITYISTÄ TUKEA TARVITSEVAN TYÖSSÄ OPPIMINEN	31
10	ERITYISTÄ TUKEA TARVITSEVA TUTKINNON SUORITTAJANA	33
11	POHDINTAA JA JOHTOPÄÄTÖKSIÄ.....	34
	LÄHTEET.....	37
	LIITTEET	
	LIITE 1. Erityisen tuen tarpeen kartoittaminen.....	40
	LIITE 2. Erityisen tuen toteutumisen seuranta.....	41

TAULUKOT

- KUVIO 1. Lukemisen virheluokkia.....5
- KUVIO 2. Kirjoitusvirheiden luokitus.....6
- KUVIO 3. Selkokielisen tekstin periaatteita.....23

1 ERITYISOPETUS JA AIKUISKOULUTUS

Suomessa lasten ja nuorten oppilaitoksissa on erityisopetusta tarvitsevat oppilaat huomioitu hyvin. Erityisopetuksella on jo pitkähköt perinteet ja sitä kehitetään jatkuvasti. Oppilaitoksissa on erityisopetuksen suunnitelmat ja erityisopetukseen perehtynyttä henkilökuntaa. Aikuiskoulutuksessa vastaan tulee yhä useammin tutkinnon suorittajia, joilla on erilaisia oppimisvaikeuksia. Osa tutkinnon suorittajista leimataan helposti laiskaksi, välinpitämättömäksi tai oletetaan että he ovat tulleet vain kuluttamaan aikaa paremman tekemisen puutteessa. Näihin selityksiin törmää jatkuvasti henkilökunnan keskuudessa, koska ei ehkä osata edes ajatella muuta vaihtoehtoa tai asioihin ei haluta ja osata puuttua.

Tämä joukko tutkinnon suorittajat ovat kuitenkin se osa johon pitäisi kiinnittää erityistä huomiota ja selvittää mitä oppimisen esteitä mahdollisesti taustalla on. Jotta asiat etenisivät ammattimaisesti ja organisoidusti, pitäisi oppilaitoksella olla erityisopetusta koskeva suunnitelma ja henkilöt jotka kantavat siitä päävastuun. Oppilaitokseen saataisiin selvät pelisäännöt erityisopetuksen toteuttamiseen ja se varmasti näkyisi myös tuloksissa, jotka tyydyttäisivät kaikkia osapuolia. Keskeyttämiset vähenisivät, tutkintoja suoritettaisiin entistä enemmän ja palautteet olisivat parempia. Asiaa ei voida yleistää, mutta olipa kyseessä työvoimapolitiittinen tai yrityskoulutuksen ryhmä, molemmissa ongelmat saattavat olla samanlaisia. Maahanmuuttajien koulutukset ovat arkipäivää ja niissä erityisen tuen tarve on suuri.

Tuloksiin johtavan erityisopetuksen esteenä saattaa olla useita syitä. Niitä ovat muun muassa oppilaitoksilta puuttuva organisaatiotason suunnitelma/strategia erityisopetuksen toteuttamiseen, tarvittava ohjaus ja tuki on kouluttajien vastuulla, oppilaitoksissa ei ole riittävästi ohjaus- ja tukihenkilöstöä, aikuisopiskelijoiden erityistarpeiden tunnistamista sekä niihin liittyvää osaamista ja käytänteitä ei ole luotu ja aikuisopiskelussa korostetaan ja luotetaan liikaa itseohjautuvuuteen. Henkilökohtaistamisen määräys velvoittaa tänä päivänä aikuisia kouluttavat oppilaitokset huomioimaan toiminnassaan myös erityisen tarpeessa olevat tutkinnon suorittajat.

2 NÄYTTÖTUTKINTOJEN HENKILÖKOHTAISTAMINEN

Henkilökohtaistamisesta on annettu määräys näyttötutkintoon ja siihen valmistavaan koulutukseen hakeutumiseen, tutkinnon suorittamiseen ja tarvittavan ammattitaidon hankkimiseen. Määräys on ollut voimassa 1.3.2007 alkaen toistaiseksi ja koulutuksen järjestäjä ei voi jättää noudattamatta tätä määräystä tai poiketa siitä. Periaatteena on, että koulutuksen järjestäjän tulee toimia niin, että näyttötutkintoa suorittamaan hakeutuneet saavat asiakaslähtöisesti suunniteltua ja toteutettua neuvontaa, ohjausta sekä yhteisesti sovittavia muita tukimuotoja ja palveluja kun he hakeutuvat koulutukseen, suorittavat tutkintoa ja hankkivat tarvittavaa ammattitaitoa. (Henkilökohtaistamismääräys, 2006, 1.)

Tekstissä painotetaan, että henkilökohtaistamisessa on otettava huomioon myös erilaisesta kulttuuri- ja kielitaustasta tai muusta syystä kuten luki- ja kirjoitushäiriöistä mahdollisesti johtuvat erityistarpeet ja lähtökohdat. Hakeutujalle on selvitettävä erilaiset oppimisen mahdollisuudet, joita koulutuksen järjestäjällä on mahdollisuus tarjota ja yhteisesti arvioida niiden sopivuus hakeutujalle. Samalla tulee selvittää tutkinnon osan suoritusten järjestelyt sekä mahdollinen ohjauksen ja erityisen tukitoimen tarve. Henkilökohtaistamisessa on suunniteltava opiskelijalle soveltuvat opiskelu- ja arviointimenetelmät sekä ohjaustoimet (Henkilökohtaistamismääräys, 2006, 2.)

Määräys tulisi ymmärtää ja tulkita siten, että koulutuksen järjestäjällä tulisi olla järjestäjäkohtainen erityisopetuksen suunnitelma, jossa määritellään erityisopetuksen toteuttaminen oppilaitoksessa.. Oppilaitoksessa olisi oltava tai siihen olisi luotava hyvin toimiva ohjausjärjestelmä, joka vastaa yksilön tarpeisiin erilaisissa tuen tarpeissa.

Erityisen tuen tarpeen kartoittamisesta, tuloksista, johtopäätöksistä sekä jatkotoimenpiteistä on tehtävä merkinnät henkilökohtaistamissuunnitelman osaan, joka koskee erityistä tukea (liite 1). Toteutumisen ja tulosten seuranta sekä mahdolliset muutostarpeet päivitetään säännöllisesti henkilökohtaistamissuunnitelman osaan, joka koskee erityisen tuen toteutumista ja seurantaa (liite 2).

3 LUKEMIS- JA KIRJOITTAMISVAIKEUDET

Eri selvitysten mukaan ja tutkimustavasta riippuen peruskoulunsa päättäneistä 5 – 15 prosentilla on lukivaikeus, mikä luonnollisesti näkyy ammatillisen koulutuksen aloittavien nuorten opiskelun vaikeuksina. Samoin ammatillisessa aikuiskoulutuksessa opiskelevilla aikuisilla on todettu olevan näitä vaikeuksia. Usein aikuisilla lukivaikeutta ei ole diagnosoitu ja se tulee ilmi vasta koulutuksen aikana. Lukemisen ja kirjoittamisen vaikeudet eli lukivaikeudet ovat oppimiseen liittyviä erityisiä vaikeuksia. Ne tarkoittavat lukemiseen ja/tai kirjoittamiseen liittyviä erityisiä vaikeuksia, jotka ilmenvät hyvin yksilöllisesti. Lukivaikeus ei liity henkilön lahjakkuuteen tai oppimiskykyyn. (Hangan erilaiset oppijat 2008.)

3.1 Lukivaikeuden määrittelyä

Lukemisvaikeuden määrittely ICD 10 mukaan, joka on kliinisen tutkijoiden käyttämä määritelmä, on seuraava:

”Lukemisen erityisvaikeus on erillinen, merkittävä lukutaidon kehittymisen puute, joka ei selity yksinomaan älykkyydestä, näön epätarkkuudesta tai riittämättömästä kouluopetuksesta. Luetun ymmärtäminen, luettujen sanojen ymmärtäminen, luettujen sanojen tunnistaminen, suullinen lukutaito ja lukemista edellyttävien tehtävien suorittaminen voivat kaikki olla puutteellisia. Lukemisen erityisvaikeutta edeltävät usein puheen ja kielen kehityksen erityisvaikeudet. Kouluiässä mukana on usein tunne-elämän ja käyttäytymisen häiriöitä.” (Holopainen, 2006, 10.).

Pedagogisena määritelmänä asia ilmaistaan:

”Opiskelija ei ole saavuttanut lukemisen/kirjoittamisen tavoitteita” (Holopainen 2006).

Lukivaikeuksiin liittyviä käsitteitä ovat mm. dysleksia ja hyperleksia. Holopaisen (2006) mukaan dysleksiasta kärsivät lukevat heikosti ja heillä on vaikeuksia ymmärtää lukemaansa. Hyperleksiasta kärsivät lukevat sujuvasti, mutta eivät ymmärrä lukemaansa tekstiä.

Catts (1989) ja Kamhi (1992) ovat määritelleet dysleksian kehitykselliseksi kielelliseksi häiriöksi, jonka keskeinen piirre on läpi elämän säilyvä vaikeus fonologisen tiedon käsittelyssä. Heidän mukaansa häiriö on usein perinnöllinen ja se on olemassa jo syntymävaiheessa. Toikka jatkaa, että myös Ahvenainen ja Holopainen (1999) määrit-

televät kehityksellisen lukivaikeuden synnynnäisestä rakenteellisesta poikkeavuudesta johtuvaksi. Vaikeuksilla on heidän mukaansa tavallisesti neurologinen syytausta, johon liittyy perinnöllisiä tekijöitä. (Toikka 2000,6.)

3.2 Lukivaikeuksien ilmeneminen

Perusongelmina on fonologisen systeemin heikkous, muistiongelmat, visuaalisen havaitsemisen ongelmat ja sanavaraston heikkous. Primaareina oireina ovat sanan tunnistamisen vaikeus sekä oikeinkirjoituksen vaikeudet. Sekundaarit oireet ovat ymmärtämisaikavaikeudet, itsetunto-ongelmat sekä matematiikan vaikeudet. (Holopainen, 2006, 11.)

Lukihäiriöisen lukemisvaikeudet liittyvät tavallisesti kirjain-ääne -vastaavuuksien muodostamiseen, yhdistämiseen ja tavurajan löytämiseen (Ahvenainen ym., 1979). Lukiessa lukihäiriöisen muisti voi pettää ja hän alkaa arvailla erityisesti pitkiä sanoja. Lukemiselle tyypillisiä piirteitä ovat pysähdykset ja toistot, joiden seurauksena lukeminen on hidasta ja kangertelevaa. Rivillä pysyminen voi tuottaa lukihäiriöiselle vaikeuksia. (Mikkela, 1985.) Ahvenainen ym. (1979) ovat yhdistelleet lukemiseen liittyviä virheluokkia seuraavasti (taulukko1):

TAULUKKO 1. Lukemisen virheluokkia (Toikka 2000, 9).

Arvaaminen	<ul style="list-style-type: none"> - väärä sana - väärä sanan loppu
Korjaaminen	<ul style="list-style-type: none"> - toistaminen - katko
Epäselvä tavuraja	<ul style="list-style-type: none"> - ylimääräinen tai puuttuva kirjain - yksiköstä tulee monikko tai päinvastoin
Tavaaminen	<ul style="list-style-type: none"> - väärä kirjain - kirjaimet tai tavut vaihtavat paikkaa.

Lukihäiriöisen kirjoittamassa sanassa voi olla niin paljon virheitä, että se on täysin tunnistamaton. Tällöin puhutaan rauniosanasta. Kirjoittamisessa lukihäiriöisellä on erityisiä vaikeuksia äng-äänteessä, alkukirjaimissa, yhdysanoissa ja lisämerkeissä kuten t-viivat, ä:n, ö:n ja i:n pisteet. (Mikkela, 1985.) Ahvenaisen ym. (1979) yhdistelmä kirjoitusvirheiden luokitus on seuraava (taulukko 2):

TAULUKKO 2. Kirjoitusvirheiden luokitus (Toikka 2000, 10).

Auditiiiviset virheet	<ul style="list-style-type: none"> - alkuaänne väärin - pitkä vokaali, tavunloppuinen h ja/tai kaksoiskonsonantti väärin - äng-äänne, m/n - sanan lopusta puuttuva kirjain - vierasperäiset kirjaimet
Visuaaliset virheet	- p/j, r/s, m/n, d/g/b, y/u, lisämerkit
Puheeseen liittyvät virheet	<ul style="list-style-type: none"> - reversaalivirheet (esim. ei/ie, ui/iu) - vierasperäiset äänneyhdistelmät
Sääntöihin liittyvät virheet	<ul style="list-style-type: none"> - voivat olla myös muistivirheitä - alkukirjaimen koko - yhdyssanat, lauserakenne
Muut virheet	<ul style="list-style-type: none"> - sekalaiset: viittaa yleiseen kehittymättömyyteen - ylimääräinen kirjain: opetuksen tulos tai auditiiivinen ongelma - poikkeavat virheet: huono kuulo, vieraiden kielten vaikutus.

3.3 Aikuisopiskelijan lukivaikeuksien kartoittaminen

Aikuiskoulutuksen kentällä on vaikeaa huomata tutkinnon suorittajien lukivaikeuksia ilman erityisiä seuloja. Tulevilla tai jo olevilla tutkinnon suorittaja ei ole tiedoissaan merkintöjä lukivaikeuksista tai he tarkoituksella salaavat asian esim. hakeutumisvaiheessa. Mikäli lukiongelmat häiritsevät selvästi esim. ammatillisen tutkinnon saamista tai täydennyskoulutusta, kannattaa harkita erilaisia seuloja lukivaikeuksien selvittämiseksi.

Lukiseulat tulisi ottaa osaksi normaalia käytäntöä siten, että ne eivät aiheuta minkäänlaista leimautumista tai sen pelkoa. Ne toteutettaisiin tarpeen mukaan tutkinnon suorittajille jo hakeutumisvaiheessa, mutta viimeistään heti opintojen alussa.

Testaustapoja ovat mm. ryhmättestaus ja sitä mahdollisesti seuraava yksilöttestaus. Lukemisen ja kirjoittamisen vaikeuksia voidaan kartoittaa aluksi erilaisten ryhmäseulojen avulla. Oppilaitoksella on käytössä Niilo Mäki Instituutin kehittämä lukiseula. Seulon-tamenetelmä sisältää seuraavat osat: lukemisen ja kirjoittamisen itsearviointilomake, luetun ymmärtämisen testi, teknisen lukemisen testi ja sanelukirjoitustesti. Seulan tar-

kastamisen jälkeen määritellään tutkinnon suorittajan lisäohjauksen tarve, mikä voi olla esim. yksilötestin tekeminen. (LukSitko, 2005.)

Yksilötestistöä voidaan käyttää lukivaikeuksien seulontamenetelmässä seuloutuneille opiskelijoille ja henkilöille, joilla epäillään olevan ongelmia lukemisessa ja/tai kirjoittamisessa. Yksilötestistö sisältää seuraavat osat: Ääneen lukemisen testit, joissa keskitytään sanojen ja merkityksettömien sanojen lukemiseen sekä tekstin lukemiseen, kaksi luetun ymmärtämisen testiä, joita ovat monivalintatesti ja avoimia kysymyksiä sisältävä kirjallisen ja suullisen vastausosuuden sisältävä testi, nopean kirjoittamisen testi ja tuottavan kirjoittamisen tehtävä. (LukSitko, 2005.)

Lukemisen yksilötestistö sisältää käsikirjan ja testit ohjeineen sekä normitiedot tulosten tulkintaan. Lisäksi mukana on ohjevideo, joka sisältää testaus- ja korjausohjeet sekä ohjeita tulosten tulkintaan. Yksilötestistön käyttäjien on syytä kouluttautua testin käyttöön. Tulosten ja niiden perusteella tehtävien johtopäätösten luotettavuus edellyttää sekä välineen teoreettisen taustan että sen ominaisuuksien ja rajoitusten tuntemista. (LukSitko 2005.)

Edellä esiteltyä oppilaitoksessamme käytössä olevaa seulaa pidetään myös osittain monimutkaisena ja vaikeana. Mikäli oppilaalla on vaikeahko lukemis- ja kirjoittamisvaikeus saattaa tämä olla liian vaikea selvitettäväksi. Seula on toiminut pääasiassa hyvin aikuisilla tutkinnon suorittajille, mutta sen tiedetään aiheuttavan haastetta myös ns. ”normaalioppijalle”. (Mäki-Latikka, 2006.)

Lukitestejä löytyy useita. Helppo ja nopea pikalukitesti löytyy osoitteesta http://www.lukineuvola.fi/tietopankki/pikalukitesti_html. (Holopainen 2006).

Seulan jälkeen tarvitaan aikaa vuorovaikutteiselle keskustelulle, jolle varataan riittävästi aikaa ja rauhallinen toimintaympäristö. Keskustelun aikana seulan tuloksia voidaan käydä rauhassa läpi ja siitä seuraavia toimenpiteitä voidaan yhdessä suunnitella. Tämä auttaa selkeyttämään tutkinnon suorittajan käsitystä omasta mahdollisesta lukivaikeudestaan, opintojen etenemistä ja siinä tarvittavista tukitoimista. Kaiken kaikkiaan tarkoituksena on luoda luottamuksellinen suhde tutkinnon suorittajaan ja antaa hänelle mahdollisuus täysipainoiseen opiskeluun korostamatta toistuvasti erityisesti hänen lukemis- ja kirjoittamisvaikeuttaan. Seulan toteuttamisesta ja eri tavoin tuetusta opiskelusta tulee tehdä luonnollinen osa tutkinnon suorittamista, jolloin oppija tuntee

itsensä tasaveroiseksi ja kokee kuuluvansa joukkoon. Toimintaympäristöön on luotava myönteinen ilmapiiri.

4 MATEMATIIKAN OPPIMISVAIKEUDET

Matematiikan osaamattomuus ammatillisessa koulutuksessa on hyvin yleistä. Eri oppilaitosten tekemien kartoitusten mukaan noin 25 - 29 %:lla opiskelijoista on ongelmia matematiikan oppimisessa. Selitys tähän on opiskelijoiden vieraantuminen matematiikasta ja sen oppimisesta. Suurin osa opiskelijoista kuitenkin ammatillisessa koulutuksessa kohtaa matematiikan tavalla tai toisella. Mutta koska opiskelija on vuosia kokenut, että hän ei ymmärrä eikä opi matematiikkaa, myöskään ammatillisessa koulutuksessa hän ei pyri selviytymään siitä opiskelemalla, vaan yrittää keksiä muita selviytymiskeinoja. (Kiipula 2008.)

4.1 Määrittelyä

Matematiikan oppimisvaikeus on erillinen peruslaskutaidon vaikeus, jota ei voi selittää puutteellisella kouluopetuksella tai yleisellä älyllisellä heikkoudella. Jo yksinkertaisten laskutoimitusten tai mittayksiköiden hahmottaminen saattaa olla epävarmaa. Koska laskeminen edellyttää mm. lukukäsitteen ymmärtämistä, käsitteellistä ajattelua, avaruudellista hahmottamista ja muistia, ei matematiikan oppimisvaikeuksissa ole kyse yhtenäisestä vaikeudesta, vaan taustalla voi olla hyvin erilaisia ongelmia. (Koskela, Kröger, Paananen, Pakarinen, Räsänen, Salmijärvi - Korhonen, Samppala, Mäntyharju, Savolainen, Tuhkanen & Virtanen 2006, 10.)

4.2 Matematiikan oppimisvaikeuksien ilmeneminen

Ongelmia ovat muun muassa kielelliset vaikeudet, jotka aiheuttavat vaikeutta numeroiden muistamisessa, matemaattisissa käsitteissä ja sanallisissa tehtävissä. Hahmotusvaikeudet aiheuttavat ongelmia lukumäärän hahmottamisessa ja lukujonojen oppimisessa. Dyspraktiset vaikeudet saavat laskusuunnat, laskujärjestyksen ja numeroiden kirjoittamisen tuntumaan vaikeilta. Toiminnanohjausvaikeudet aiheuttavat ongelmia laskutoimituksesta toiseen vaihtamisessa ja taitojen soveltamisessa uuteen tilanteeseen. Ongelmia voi syntyä hyvinkin erilaisten syiden ja perustaitojen puutteiden vuoksi. Esimerkiksi lukusanojen muistaminen, kerto- ja jakolasku ja mittayksiköiden oppiminen aiheuttavat suuria vaikeuksia henkilöillä, joilla on matematiikan oppimisvaikeuksia. (Sauna-aho 2003.)

Matematiikan oppimisvaikeuksia voi esiintyä erillisinä tai tarkkaavuuden tai lukemisen vaikeuksien yhteydessä. Lukivaikeuksista noin neljäkymmentä prosenttia kokee vaikeuksia myös matematiikassa. Tämä johtuu lähinnä siitä, että heillä on vaikeuksia tehtävänannon lukemisessa ja ymmärtämisessä sekä pitkien tehtävänantojen ja ohjeiden muistamisessa. Opiskelijalla saattaa myös olla negatiivisia kokemuksia aikaisemmasta matematiikan opiskelusta, minkä vuoksi tuki- ja erityisopetuksella tulee pyrkiä myös asenteen muuttamiseen. (Koskela ym. 2006, 11.)

Opiskelijalle, jolle matematiikka on vaikeaa, on tyypillistä, että hänen matemaattinen suoriutumisenensa on hidasta, laskeminen mekaanista, peruskäsitteet ovat epäselviä ja hän kokee matematiikan muistamisena, sääntöinä ja kaavoina. (Kiipula 2008.)

4.3 Aikuisopiskelijan matematiikan vaikeuksien kartoittaminen

Opiskelijan matematiikan opintojen tukemisessa on kaikkein tärkeintä opiskelijan oman matematiikan selvittäminen. On tiedostettava opiskelijan aikaisemmat kokemukset matematiikasta, matematiikan opettamisesta ja oppimisesta sekä hänen käsityksensä itsestään matematiikan oppijana. Matka matematiikan oppimiseen alkaa keskustelun kautta, opiskelijan oman matematiikan selvittämisen avulla. Keskustelu ja tunteiden purkaminen sekä opiskelijan tunteiden hyväksyminen on oleellista. Matematiikan oppijan oikeuksiin kuuluu oikeus oppia omaan tahtiinsa, oikeus kysyä, oikeus sanoa, että ei ymmärrä, oikeus pyytää apua, oikeus arvostaa itseään huolimatta matemaattisista kyvyistään tai oikeus olla pitämättä matematiikasta. (Kiipula 2008.)

Opiskelijan vahvuuksista matematiikan oppimisessa on hyvä lähteä liikkeelle. Näiden vahvuuksien kautta voidaan edetä, tällöin pystytään tarjoamaan opiskelijalle onnistumisen kokemuksia, positiivisia kokemuksia matematiikan opiskelussa ja tätä kautta vaikutetaan opiskelijan itsetuntoon. Vahvuuksien tukemisen kautta edetään heikompien alueiden vahvistamiseen. Opiskelija voi oppia matematiikkaa vain jos hän itse uskoo sen olevan mahdollista. On pystyttävä luomaan särö opiskelijan tietämiseen niin että hänelle tulee tarve muuttaa ajatuksiaan matematiikasta, itsestään matematiikan oppijana, matematiikan sisältötietoaan tai yleensäkin matematiikkasuhdettaan. (Kiipula 2008.)

Matematiikan vaikeuksien yksityiskohtaisempaan selvittelyyn on olemassa matematiikan lähtötasotestejä. Aikuisille soveltuvia testejä on ainakin kaksi: Niilo Mäki Institu-

tin KTLT- laskutaidon testi, joka on tilattavissa Niilo Mäki–Instituutista sekä Opperilta saatava Makeko–testi ammatillisiin opintoihin. (Ilveskoski 2007.) Testi olisi hyvä toteuttaa koulutuksen alussa, aivan kuten lukiseulakin. Tämä käytäntö olisi tarpeen eteenkin aloilla, joissa matematiikalla on suuri rooli.

Testin jälkeen, aivan kuten lukiseulankin jälkeen, tarvitaan aikaa vuorovaikutteiselle keskustelulle, jolle varataan riittävästi aikaa ja rauhallinen toimintaympäristö. Keskustelun aikana testin tuloksia voidaan käydä rauhassa läpi ja siitä seuraavia toimenpiteitä voidaan yhdessä suunnitella. Tämä auttaa selkeyttämään tutkinnon suorittajan käsitystä omasta mahdollisesta matematiikan oppimisvaikeudestaan ja sen tasosta, opintojen etenemistä ja siinä tarvittavista tukitoimista. Kaiken kaikkiaan tarkoituksena on luoda luottamuksellinen suhde tutkinnon suorittajaan ja antaa hänelle mahdollisuus täysipainoiseen opiskeluun korostamatta toistuvasti erityisesti hänen matematiikan oppimisvaikeuttaan. Testin toteuttamisesta ja eri tavoin tuetusta opiskelusta tulee tehdä luonnollinen osa tutkinnon suorittamista niillä aloilla, joilla matematiikalla on suuri rooli.

Myös matematiikan lähtötasotestin järjestämisestä, sen tuloksista ja johtopäätöksistä on tehtävä merkinnät henkilökohtaistamissuunnitelmaan. Suunnitelmat jatkotoimenpiteistä ja niiden toteutumisesta sekä seurannasta tulee myös löytyä henkilökohtaistamissuunnitelmasta.

5 MIELENTERVEYDEN HÄIRIÖT

Mielenterveys on olennainen osa terveyttä eli ihmisen psyykkistä, fyysistä, henkistä ja sosiaalista kokonaisuutta. Mieleltään terve on realiteettinen ajatuksiltaan, tasapainoinen, hänellä on sisäinen eheys sekä hän kykenee tuntemaan mielekkyyden kokemuksia. Tunteiden tiedostaminen ja käsittely, ihmissuhteiden solmiminen ja ylläpito, mielensisäisten impulssien ja käyttäytymisen hallitseminen sekä psyykkisen minän joustavat puolustuskeinot kuuluvat osaksi tervettä mieltä. Ihmisellä tulee olla todellisuuden mukainen minäkuva ja hänen tulee pystyä hoitamaan opintonsa, huolehtimaan itsestään ja kyettävä tekemään itseään koskevat päätökset. (Viikki-Ripatti 2007.)

Mielenterveyteen vaikuttavat monet erilaiset tekijät. Niiden ymmärtäminen edellyttää tietoa siitä, miten mielenterveys ilmenee ihmisten elämässä, mitkä tekijät suojaavat häiriöiltä ja mitkä altistavat niille. Mielenterveyden ongelmat voivat ilmetä hyvin mo-

nin tavoin. Ei ole yhtä yksittäistä oiretta, joka olisi kaikille yhteinen. Usein vaikeudet ilmenevät jokapäiväisinä mieltä painavina ja voimia verottavina asioina, jotka uhkaavat henkistä hyvinvointia tai mielen vaikeudet kätkeytyvät somaattisiin tuntemuksiin ja tuntuvat ruumiillisina kipuina. Mielen terveyden ongelmat vaikuttavat myös ajatuksiin, uskomuksiin, asenteisiin ja muistiin. Mieltä ahdistaa esimerkiksi epämääräinen pelko siitä, mitä saattaa tapahtua. (Suomen mielen terveysseura 2008.)

5.1 Määrittelyä

On vaikea määritellä yleispätevästi se, mitä mielen terveyden häiriöt oikeastaan ovat, sillä monet mieltä huolestuttavat oireet kuuluvat ajoittain myös tavanomaiseen elämään. Mielen terveyden häiriöstä on kysymys silloin, kun oireet aiheuttavat kärsimystä tai monenasteista psyykkistä vajaakuntoisuutta ja rajoittavat toiminta- ja työkykyämme samoin kuin osallistumis- ja selviytymismahdollisuuksiamme. Häiriöt näkyvät ajattelun, tunne-elämän ja toiminnan häiriöinä sekä sosiaalisten suhteiden kaventumisena. Vakavimmillaan ne voivat vammauttaa lähes täysin ja sulkea yhteiskunnan toimintojen ja sosiaalisten suhteiden ulkopuolelle. (Suomen mielen terveysseura 2008.)

Mielen terveyden häiriöitä on varsin monenlaisia. Ne ryhmitellään eri luokkiin sen mukaan, mitkä ovat niille tyypillisiä oireita. Myös häiriöiden vaikeusaste vaikuttaa luokitteluun. Luokittelu tapahtuu siis oireyhtymien, ei ihmisten mukaan. Samalla henkilöllä voi olla useitakin hoitoa vaativia oireyhtymiä yhtä aikaa. Mielen ongelmia ei aina ole helppo tunnistaa. (Suomen mielen terveysseura 2008.)

Mielen terveyden häiriöitä ovat esimerkiksi:

- ahdistuneisuushäiriöt
- masennushäiriöt
- persoonallisuushäiriöt
- päihteiden väärinkäyttö. (Viikki-Ripatti 2007.)

5.2 Mielenterveyshäiriöiden ilmeneminen

Kaikilla mielenterveyden häiriöillä on omat piirteensä, mutta eri häiriöiden välillä on havaittavissa samoja ongelmia. Häiriöt ja ongelmat voivat olla myös päällekkäisiä.

Ahdistuneisuushäiriöt

Pitkäaikaista ja toimintakykyä heikentävää ahdistuneisuusoireyhtymää kutsutaan ahdistuneisuushäiriöksi. Ahdistuneisuushäiriön laukaisee tai sille altistaa stressiä aiheuttavat elämäntapahtumat, jotka koetaan turvallisuutta uhkaavina. Ahdistuneisuushäiriöille keskeinen yhteinen piirre on voimakas ja hallitsematon ahdistuneisuuden tunne. Se voi olla hetkittäistä ja ilmetä kohtauksina, tai se voi olla jatkuvaa. Usein siihen liittyy voimakkaita ruumiillisia oireita, kuten vapinaa, hikoilua, heikotusta, pahoinvointia, rintakipuja, sydämentykytystä, vatsavaivoja, lihaskipuja ja hengenahdistusta. Ongelmat voivat ilmetä myös tuskaisena olona, keskittymiskyvyn puutteena, epätodellisina tuntemuksina, pakkomieltinä, ja pelkoina. Ahdistunut voi kärsiä paniikkikohtauksista ja sosiaalisten tilanteiden pelosta, olla liian pelokas lähteäkseen ulos, tai pelkonsa vuoksi vältellä ihmisiä, liikennevälineitä, työelämän sosiaalisia tilanteita jne. Ahdistuneisuuden seurauksena moni alkaa kärsiä myös masennuksesta, tai ajautuu päihteiden ongelmakäyttöön. (Suomen mielenterveysseura 2008.)

Ahdistuneisuushäiriöihin kuuluvat

- sosiaalisten tilanteiden pelko, joka ilmenee toisten ihmisten huomion kohteena olemisen pelkona ja johtaa sosiaalisten tilanteiden välttämiseen
- paniikkihäiriö, jossa toistuvat, ennustamattomat ahdistuskohtaukset piinaavat ihmistä. Yleisin fyysinen oire on sydämentykytys. Tavallisia ovat myös hikoilu, vapina, hengenahdistus, hyperventilaatio sekä pakokauhuntunne, pelko ja jännittäminen
- yleistynyt tuskaisuus, jolloin ahdistus on pitkäaikaista eikä rajoitu tiettyihin olosuhteisiin
- pakko-oireinen häiriö, joka aiheuttaa pakkotoimintoja tai -ajatuksia, jotka aiheuttavat ahdistusta tai rituaalinomaista käyttäytymistä. Tällöin syntyy tiettyihin asioihin liittyviä pelkoja, ajatuksia, yllykkeitä tai mielikuvia, jotka ovat ahdistavia ja / tai tilanteeseen nähden liiallisia. Tällaisia pakko-ajatuksia voivat olla muun muassa likaisuuteen liittyvät ajatukset ja pelot, liiallinen huoli omasta terveydestä ja hyvinvoinnista, seksuaalisuuteen tai aggressiivisuuteen liittyvät

pelot, yllykkeet tai ahdistavat mielikuvat. Suurin osa oireista on ihmiselle normaaleja ominaisuuksia, pakkoajatukseen niistä tekeekin se, että ajatukset tai pelot haittaavat jokapäiväistä elämää

- trauma-peräinen stressihäiriö, joka aiheuttaa traumaattisen tapahtuman psykologisen toistumisen. (Juha Veijola, 2008.)

Masennushäiriöt

Erilaisiin elämäntilanteisiin, ihmissuhdevaikeuksiin tai oman ajan puuttumiseen, liittyy stressitekijöitä. Stressiä voivat aiheuttaa myös ruumiilliset häiriöt. Sisäiset vaatimukset ajavat elämään yli voimavarojemme. Henkiset ja fyysiset stressioireet voivat olla terveitä reaktioita tiukoissa tilanteissa. Ne voivat kuitenkin johtaa pitkittyessään sairastumiseen. Joskus käy niin, että henkinen stressi muodostuu liian suureksi. Silloin selviytymiskeinot loppuvat ja kehittyy masennus eli depressio. (Suomen mielenterveysseura 2008.)

Masentunut mieliala on terveen ihmisen perusreaktio henkiseen pahaan oloon. Pitkään jatkuessaan masennus voi kuitenkin olla sairaus, joka pahimmillaan on uhka elämälle. Pitkäkestoinen masennus eli krooninen masentuneisuus ilmenee jatkuvana alakuloisuutena, väsyneisyytenä, alentuneena itsetuntona ja elämänilon vähenemisenä. Oireet eivät kuitenkaan ole niin vahvoja kuin varsinaisissa masennustiloissa. Ne eivät johda työkyvyttömyyteen, mutta aiheuttavat kohtuutonta kärsimystä ihmiselle itselleen. Tunnistamista vaikeuttavat mahdolliset samanaikaiset muut mielenterveyden häiriöt, ruumiilliset sairaudet, masennuksen alkuvaiheessa esiintyvät ahdistusoireet ja epämääräiset kivut, kuten huimaus tai väsymys, joihin ei vielä liity mielialan laskua. (Suomen mielenterveysseura 2008.)

Depression syntymiseen vaikuttavat useat eri tekijät, jotka vaihtelevat yksilöllisesti eri ihmisten välillä. Ihmisen herkkyyteen sairastua depressioniin vaikuttavat jokaisen henkilökohtaiset elämäkokemukset. Tästä johtuen jotkut ovat herkempiä sairastumaan kuin toiset. (Tohtori 2008.) Seuraavassa muutamia keskeisiä masennuksen oireita:

- yleistynyt tuskaisuus, jolloin ahdistus on pitkäaikaista eikä rajoitu tiettyihin olosuhteisiin
- Mielialan lasku, joka on usein voimakkaimmillaan aamuisin
- Mielihyvän kokemisen puute, joka vaivaa päivittäin

- Henkisen vireyden puute, joskus jopa lamaantuneisuus
- Pienetkin asiat vaativat äärimmäisiä ponnistuksia.
- Ruokahalun muutokset
- Unettomuus ja nukahtamisvaikeudet
- Jatkuva väsymys ja joskus liiallinenkin nukkuminen
- Keskittymiskyvyn puute
- Muistitoimintojen häiriöt
- Alentunut työkyky
- Avuttomuuden ja toivottomuuden tunne
- Itsensä syyllistäminen
- Kuolemantoiveet tai itsetuhoisuus (Tukiasema 2008.)

Masennustiloja luokitellaan oireiden laadun, vaikeusasteen ja keston mukaan. Tavallisesti puhutaan lievistä, keskivaikeista ja vaikeista masennustiloista. Lisäksi erotellaan pitkäaikaiset ja toistuvat masennustilat. (Tohtori 2008.)

Persoonallisuushäiriöt

Persoonallisuushäiriöillä tarkoitetaan sellaisia pitkäaikaisia mielenterveyden häiriöitä, joissa henkilön poikkeavat persoonallisuuden piirteet merkitsevästi haittaavat hänen kykyään toimia työssä, ihmissuhteissa tai muuten yhteiskunnan jäsenenä.

Persoonallisuushäiriöitä on monenlaisia ja niiden aste vaihtelee lievästä aina selvästi sairaudenkaltaisiin tiloihin. Joillakin persoonallisuushäiriö ilmenee eristäytyvyytenä, todellisuudentajun häilyvyytenä ja jatkuvana varuillaanolona; toisilla tunne-elämän ja identiteetin epävakaisuutena ja myrskyisinä ihmissuhteina, joillakin taas korostuneena estyneisyytenä, äärimmäisenä epävarmuutena tai riippuvuutena. (Suomen mielenterveysseura 2008.)

Persoonallisuushäiriöistä kärsivälle henkilölle on usein tyypillistä pysyvä, joustamaton ja karikatyyrimäinen tapa reagoida stressitilanteisiin. Häiriö johtaa usein toistuviin ristiriitoihin ihmissuhteissa ja hankaluuksiin työelämässä ja yleensä selviytymisessä jokapäiväisistä toimista. Monet persoonallisuushäiriöt myös altistavat aggressiiviselle ja itsetuhoiselle käyttäytymiselle sekä päihteiden liikakäytölle. Myös masennustilat ja ahdistuneisuushäiriöt ovat tavallisempia persoonallisuushäiriöstä kärsivillä. (Suomen mielenterveysseura 2008.).

Moniin persoonallisuushäiriöihin liittyy usein sairaudentunnon puuttuminen. Ihminen itse kokee käyttäytymisensä normaalina ja hyväksyttävänä, ja pitää usein vaikeuksien sa syynä olosuhteita ja muiden ihmisten ilkeämielisyyttä. Tällaisesta häiriöstä kärsivä hakeutuu hyvin harvoin, jos koskaan, hoitoon persoonallisuushäiriön vuoksi. Sen sijaan apua haetaan usein elämänkriiseihin, ahdistukseen tai masennukseen. Persoonallisuushäiriöitä voidaan pitää myös eri persoonallisuustyyppien äärimmäisinä, ylikorostuneina muotoina. Eri persoonallisuushäiriöihin liittyviä piirteitä voikin vaivatta tunnistaa lievinä itsessään ja kanssaihmisissään ilman, että kyse olisi varsinaisesti persoonallisuushäiriöstä. (Suomen mielenterveysseura2008.)

Päihteiden väärinkäyttö

Päihteet voidaan jaotella monella tavalla. Laajan määritelmän mukaan päihteisiin kuuluvat kaikki aineet, jotka elimistöön joutuessaan aiheuttavat ihmisessä päihtymyksen tunteen ja/tai humalatilaa. Päihteiksi luokitellaan muun muassa tupakka, alkoholi, lääkkeet, huumausaineet. (Tukiasema 2008.)

Eri päihteiden vaikutukset elimistössä vaihtelevat. Yhteinen piirre päihdeaineiden vaikutuksille on niiden aiheuttama keskushermostovaikutus, joka saa aikaan psyykkisen, päihtymykseksi kutsutun kokemuksen, tietoisuuden muuttumisen. Päihteiden vaikutuksista seuraa riippuvuuden mahdollisuus, joka vaihtelee niin luonteensa, psyykkisen ja ruumiillisen, kuin aineen yksilöllisen alttiuden mukaan aineesta ja yksilöstä toiseen. (Tukiasema 2008.)

Päihderiippuvuus on pitkäaikainen sairaus. Riippuvuudelle on tyypillistä kyvyttömyys säädellä aineen käyttöä, elimistön kasvava kyky sietää ainetta ja vieroitusoireet aineiden käytön loputtua. Päihteet ovat mielihyvän tai huumauksen takia nautittuja aineita. Päihderiippuvuudelle on tunnusomaista hallitsemattomien päihteenkäyttökäytösten toistuminen raittiiden jaksojen jälkeen. (Kansanterveyslaitos 2007.)

Päihderiippuvuuden tunnusmerkkejä ovat:

- Voimakas himo, pakonomainen halu käyttää päihdettä
- Heikentynyt kyky hallita päihteen käyttöä
- Aineen sietokyky on lisääntynyt
- Jatkuva halu tai epäonnistuneita yrityksiä vähentää tai kontrolloida aineen käyttöä

- Käyttö alkaa muodostua elämän keskipisteeksi.
- Käyttöä jatketaan, huolimatta niistä kiistattomista sosiaalisista ja terveydellisistä haitoista, joita käytöstä aiheutuu. (Kansanterveyslaitos 2007.)

Alkoholi ja muut päihteet vaikuttavat ahdistus- ja pelko-oireisiin kahdensuuntaisesti. Toisaalta alkoholi eräänlaisena lääkkeenä lievittää pelko-oireita ja ahdistuneisuutta saaden ihmisen esimerkiksi menemään rohkeammin pelättäviin tilanteisiin. Tämä johtaa toisinaan alkoholin säännölliseen ja runsaaseen käyttöön; samalla alkoholin oireita lievittävä teho ajan mittaan huononee. Toisaalta taas alkoholin ja muiden päihteiden käyttö on eräs niistä elimistön rasisitustekijöistä, jotka edesauttavat elimistöä herkistymään ja tuottamaan liian voimakkaita ahdistus- ja pelkotuntemuksia. (Tukiasema 2008.)

5.3 Aikuisopiskelijan mielenterveyden häiriöiden kartoittaminen

Mahdollisista mielenterveyden häiriöistä olisi hyvä saada tietoa jo ennen koulutuksen alkamista, jolloin voidaan arvioida soveltuuko mahdollinen tutkinnon suorittaja alalle ja selviytyykö hän opinnoistaan. Työvoimapolitiisessa koulutuksessa hakeutumisvaiheessa voidaan saada joitain tietoja hakijoista, mutta muissa koulutuksissa tiedon saanti saattaa olla hankalampaa. Vaitiolovelvollisuus sitoo ihmisiä.

On muistettava, että mielenterveyshäiriöinen tutkinnon suorittaja on kuitenkin jo pääsääntöisesti mielenterveyskuntoutuja. Hänen katsotaan pystyvän opiskelemaan. Ammatillisessa aikuiskoulutuksessa ihminen on jo tehnyt päätöksensä opiskella, ehkä tehnyt myös ammatinvalintapäätöksen. Hänen tavoitteenaan on selviytyä opinnoista, suorittaa ammatillinen tutkinto ja työllistyä. Mielenterveyskuntoutujien määrä on kasvussa, joten heitä tulee olemaan yhä enenevässä määrin mukana koulutuksissa. (Kiljala 2001, 63.)

Oppilaitoksen henkilökunta ei voi varsinaisesti millään tavoin itse kartoittaa tutkinnon suorittajan mahdollisia mielenterveyden häiriöitä ja niiden syitä. Kouluttajan tehtävä ei ole syiden pohdinta ja terapeuttina toimiminen. (Kiljala 2001, 65.) On tärkeää, että kouluttaja tietää tutkinnon suorittajan erityistarpeet ja taustan, ottaa nämä huomioon ja joustaa päivittäisessä toiminnassa tarpeen mukaan. Ongelmien kohdatessa on tärkeää saada tutkinnon suorittaja ohjatuksi lääkäriin. Mahdollinen määrittely hoidon tarpeesta

ja hoitoonohjaus edellyttää asiantuntijoiden, siis terveydenhuollon ammattilaisten, tekemää hoidon tarpeen arviointia. (Viikki-Ripatti 2007.)

Huumausaineiden esiintymistä ja pitoisuuksia virtsa-, sylki- tai verinäytteestä voidaan tutkia ns. pikatestillä ja varsinaisilla laboratoriotutkimuksilla. Kun puhutaan huume-
teistä kouluissa ja oppilaitoksissa, käytännössä tarkoitetaan pikatestejä.

Kun terveydenhuollon ammattilaisella, esim. lääkärillä tai terveydenhoitajalla on potilaasta saatujen tietojen mukaan perusteltu syy selvittää mahdollista opiskelijan huumeiden käyttöä, kutsutaan huumeiden käytön selvittämistä kliiniseksi tutkimukseksi. Huumetestit on tällöin osa laajempaa jatkotutkimusten, hoidon tarpeen ja tarvittavan hoidon arviointia ja määrittelyä. Huumetestejä tehtäessä on otettava huomioon perustuslaissa (731/99) turvatut yksilön perusoikeudet, kuten henkilön vapaus, koskemattomuus ja yksityiselämän suoja. (OPH 2000.)

Eduskunnan apulaisoikeusasiamies on kahdessa tämän vuoden kesäkuussa kanteluun antamassaan päätöksessä (Dnro 2413/4/99, peruskoulu, Dnro 1097/4/98, ammatillinen oppilaitos) katsonut, että oppilaitoksissa suoritettuja huume-
testejä voidaan pitää hyväksyttävinä vain sikäli kuin oppilas/opiskelija itse on testin tarkoituksesta ja vapaaehtoisuudesta informoitu antanut testin toteutumiseen omalta kohdaltaan nimenomaisen suostumuksen. Todellista vapaaehtoisuutta arvioitaessa merkitystä on myös esimerkiksi tilanteella ja tilalla, jossa suostumusta pyydetään. Esim. muiden opiskelijoiden läsnäolo voi vaikuttaa henkilön haluun suostua testiin tai kieltäytyä testistä. (OPH 2000.)

Suostumus tulee lisäksi antaa tiettyyn, yksittäiseen, yksilöityyn testiin jonka tarkoituksesta henkilön tulee olla tietoinen. Apulaisoikeuskansleri on päätöksessään 4.10.2000 (8/50/00) todennut, että

"suostumus ei voi oppilasta sitovasti perustua aiemmin tehtyyn sopimukseen, vaan oppilaalla on oltava oikeus päättää testiin osallistumisesta kunkin kerran osalta erikseen. Testien suorittaminen edellyttää kuitenkin myös, testitulosten oikeellisuudesta varmistutaan huolellisesti, testit suoritetaan asianmukaisesti terveydenhuollon ammattihenkilöstön toimesta, henkilötietojen käsittely tapahtuu tarkoin henkilötietolain edellyttämällä tavalla ja että positiivisen testituloksen seurauksena oppilas/opiskelija saa tarvittaessa hoitoa." (OPH 2000.)

Testistä kieltäytymisestä ei ole kielteisiä seurauksia oppilaalle/opiskelijalle. On tärkeää, että oppilaiden/opiskelijoiden selviytymistä tuetaan seuraamalla muun muassa poissaoloja ja niihin mahdollisesti liittyvää huumausaineiden käyttöä. Tarvittaessa oppilas/opiskelija on ohjattava hoitoon. (OPH 2000.)

Opiskelija voidaan hänen suostumuksellaan puhalluttaa. Päihtynyt opiskelija lähetetään kotiin, mikäli hänet voi kyseisessä tilassa turvallisesti matkaan laittaa. On tärkeää pohtia, missä vaiheessa opiskelijan kanssa otetaan puheeksi hoitoon ohjauksen tarve. Mikäli opiskelija käyttäytyy väkivaltaisesti tai uhkaavasti ja tilannetta ei saada koulussa rauhoittumaan, soimitaan hälytyskeskukseen numeroon 112. Tutkinnon suorittajaa ei saa jättää akuutissa tilanteessa yksin, vaan jonkun henkilökunnasta tulee ottaa ohjat käsiinsä ja vastuu tilanteen hoitamisesta kunniallisesti loppuun. (Viikki-Ripatti 2007.)

6 HAHMOTTAMISVAIKEUDET

Hahmottamisen vaikeudet ovat erilaisia vaikeuksia hahmottaa asioita, tekstiä, paikkoja, toimintatapoja tai esineitä. Hahmottamisen vaikeuksilla tarkoitetaan kyvyttömyyttä tulkita ympäristöstä ja omasta kehosta tulevaa tietoa, vaikka itse aistien toiminta on normaalia. Hahmottamisen vaikeudet voivat koskea kaikkia aisteja. Vaikeuksia on hyvin erityyppisiä kuten esimerkiksi visuaalinen eli nähdyn hahmottamisvaikeus, auditiivinen eli kuullun hahmottamisvaikeus, taktiilinen eli tunto- ja kosketusaistin hahmottamisvaikeus, maku- ja hajuaistin hahmottamisvaikeus sekä sosiaalisten tilanteiden hahmottamisvaikeus. (Erilaiset oppijat 2008.)

Hahmottamisvaikeudet voivat ilmetä esimerkiksi siten, että

- esineiden muodon, värin, koon ja pintarakenteen hahmottaminen on vaikeaa
- etäisyyksien ja esineiden sijainnin arviointi on vaikeaa
- oikea ja vasen sekoittuvat, ilmansuunnat sekaantuvat
- suunnistaminen kartan avulla on vaikeaa
- silmän ja käden yhteistyö on vaikeaa
- asioiden jaksottaminen ja jaksotusten muistaminen on vaikeaa
- suullisten ohjeiden mieleen painaminen on vaikeaa
- aika- ja päivämäärät sekoittuvat

- aikataulujen ja kellonaikojen noudattaminen vaikeaa
- symbolien ymmärtäminen ja hahmottaminen on vaikeaa
- laitteiden toimintamekanismien hallinnassa on vaikeuksia
- ei ymmärrä kuulemaansa, vaikka kuulee hyvin
- ei ymmärrä pitkiä, monimutkaisia lauseita
- kuvien hahmottaminen taustasta on vaikeaa. (Koskela ym. 2006, 11.)

Hahmottamisvaikeutta ei varsinaisesti todeta millään virallisella seulalla tai testillä. Ne vaikeuttavat opintoihin liittyen muun muassa opintojen suunnittelua, lukemista ja ennen kaikkea matematiikan opiskelua. Tässäkin eri oppimisvaikeudet saattavat liittyä toisiinsa. (Koskela 2006, 12.) Hahmottamista voidaan kartoittaa toimialakohtaisesti alaan sopivilla testeillä, joista saadaan helposti selville mahdolliset hahmottamisvaikeudet. Tarvittaessa alakohtaiset testit voidaan laatia yhdessä erityisopettajan kanssa. Mikäli tutkinnon suorittajalla todetaan jokin hahmottamisen vaikeus, tulee toimialalla pohtia sitä, millainen merkitys sillä on tutkinnon suorittamisessa ja alalle työllistämässä. Esimerkiksi ruoanvalmistustehtävissä on mahdotonta työskennellä, mikäli tutkinnon suorittajalla on maku- ja hajuaistin hahmottamisessa vaikeuksia. Toisaalta nos-turialalla ei voi menestyä, mikäli visuaalisessa hahmottamisessa on vaikeuksia esimerkiksi etäisyyksien ja esineiden sijainnin arvioinnissa tai jos oikea ja vasen menevät sekaisin. Näissä tapauksissa tulee tutkinnon suorittajan kanssa esimerkiksi valmentavan koulutuksen/urasuunnittelun kautta pohtia hänelle sopivinta alaa.

7 TARKKAAVAISUUSHÄIRIÖT

Tarkkaavaisuuden ja ylivilkkauden häiriö on toiselta nimeltään ADHD. Aikuisilla häiriötä kutsutaan usein ADD:ksi, koska ajatellaan, että motorinen ja emotionaalinen ylivilkkaus mahdollisesti katoavat iän myötä. ADD:n syy on epäselvä, mutta sen ajatellaan olevan neuropsykiatrinen ja -biologinen oireyhtymä, joka tarkoittaa, että sitä aiheuttavat perinnölliset tekijät sekä jotkut sairaudet ja raskauden aikaiset ongelmat. Häiriö voi esiintyä erilaisina yhdistelminä. (ADHD-liitto 2008.)

Tarkkaavaisuushäiriöisen käyttäytyminen voi olla joko sisäänpäin suuntautunutta ja ilmetä syrjään vetäytymisenä ja masentuneisuutena tai ulospäin suuntautunutta, jolloin ihminen on aggressiivinen ja tehtäviään laiminlyövä. Tarkkavaisuus ja yliaktii-

visuushäiriö voidaan jakaa kolmeen osaan: tarkkaavaisuuden häiriöön, yliaktiivisuuteen ja impulsiivisuuteen. Tarkkaavaisuuteen liittyvät ongelmat ovat oppimisen ongelmia, kun taas yliaktiivisuuteen ja impulsiivisuuteen liittyy enemmän käyttäytymisongelmia. (Erilaiset oppijat 2004.)

Tarkkaavaisuushäiriö ilmenee huolimattomuutena kuten tavaroiden jatkuvana kadottamisena, motorisina ongelmina, ulkopuolisista ärsykkeistä häiriintymisenä, kyvyttömyytenä järjestää toimintaa ja hahmotushäiriöinä. Opiskeluun vaikuttaa pitkäjännitteisyyden puute, joka ilmenee vaikeutena jaksaa kuunnella, tehdä tehtäviä loppuun, keskittyä ja säilyttää tarkkaavaisuus muista ärsykkeistä huolimatta. (Erilaiset oppijat 2004.)

Äänet, häly ja liikkeet vievät opiskelijan huomion pois tehtävästä. Koska opiskelija ei jaksa keskittyä yhteen asiaan pitkään, hän saattaa yrittää tehdä monta asiaa yhtä aikaa tai hyppii tehtävästä toiseen. Usein häneltä jää myös huomaamatta tai kuulematta asioita. Ongelmia esiintyy myös lukemisessa, kirjoittamisessa, tekstin ymmärtämisessä, jäsentämisessä ja analysoinnissa sekä matematiikassa ja itsensä ilmaisussa, yksityiskohtien huomioon ottamisessa ja hahmottamisessa. Lisäksi tarkkaavaisuushäiriöisillä esiintyy kärsimättömyyttä, turhaa murehtimista, levottomuutta ja itsetunto-ongelmia. (Erilaiset oppijat 2004.)

Aikuisella ADHD saattaa ilmetä opinnoissa esimerkiksi:

- keskittymisvaikeutena
- levottomuutena
- kärsimättömyytenä
- matalana turhautumiskynnyksenä
- asioihin juuttumisena tai ylikeskittymisenä
- mielen ja ajatusten harhailuna
- vaikeutena aloittaa asioita
- flegmaattisuutena tai ylienergisyutenä
- nopeina mielialavaihteluina
- taipumuksena innostua asioista ja jättää ne kesken
- alisuoriutumisenä suhteessa älykkyyteen
- muina oppimisvaikeuksina. (ADHD –liitto 2008.)

8 PEDAGOGISET RATKAISUT VALMISTAVASSA KOULUTUKSESSA

Joidenkin oppimisvaikeuksien tunnistamisessa voidaan käyttää apuna erilaisia kartoituksia, joita edellä on mainittu. Lisäksi olemassa on muita kartoituksia, joista voidaan päätellä esimerkiksi tutkinnon suorittajan oppimistyyli. Seuraavat testit ovat tämän tyyppisiä kartoituksia:

- lukineuvolan havaintokanavatesti ja tietoa havaintokanavista löytyy osoitteesta http://www.lukineuvola.fi/tietopankki/havaintokanavatesti_html (Lukineuvola 2008).
- D.A. Kolbin kokemuksellisen oppimisen teoriaan perustuva testi ja tietoa oppimistyyleistä, löytyy osoitteesta <http://www.dlc.fi/~tenviesti/oppimistyyliit.htm>. (TenViesti Oy 2008.)
- oppimisympäristö- ja tiimitaitotesti löytyvät osoitteesta <http://www.peda.net/veraja/varkaus/kuoppakankaankoulu/vuosiluokat79/erityisopetus> (Peda.net 2008).

Mikäli tutkinnon suorittajalla huomataan olevan jotain oppimisen esteitä, voidaan tarpeen mukaan tehdä joitain alakohtaisia kartoituksia tutkinnon suorittajan lähtötason hahmottamiseksi. Kartoitukset myös antavat tietoa siitä, miten tutkinnon suorittajaa tulisi tukea ja ohjata, jotta hänen on mahdollista suorittaa tutkinto tai sen osia. Toimialojen välillä on eroa kartoituksissa ja jokaisen toimialan tulisikin määrittellä, millaiset kartoitukset ovat asianmukaisia oman alan ydinkohtien selvittämisessä. (Torvinen 2006). Kouluttajat voivat suunnitella ja toteuttaa kartoitukset yhteistyössä erityisopettajan kanssa.

Erityistä tukea tarvitseva tutkinnon suorittaja tarvitsee tukea läpi koko koulutuksen. Valmistavassa koulutuksessa, työssä oppimisen aikana sekä tutkintotilaisuuksissa tuen antaminen ja saaminen on ensi arvoisen tärkeää. Jokaisessa tutkinnon suorittamisen vaiheessa on huomioitava erilaisia asioita niin kouluttajan kuin tutkinnon suorittajan näkökulmasta.

Tutkinnon suorittajasta riippuen pedagogiset ratkaisut vaihtelevat. Oppilaitos on valmistautunut kohtaamaan erilaisia opetus- ja ohjaustilanteita varten. Ohjaustarpeen määrä ja laatu vaihtelevat oppijoittain, joten jokaisen kanssa on erikseen katsottava

ohjauksen ja tukitoimien tarve ja tilannetta tulee seurata ja päivittää säännöllisesti ta-
paamalla tutkinnon suorittajaa.

Erityisen tuen tarve otetaan huomioon opintoja henkilökohtaistettaessa. Siinä tulee
määritellä esimerkiksi opintojen suoritustavat sekä ohjaustarve. Koulutuksen aikana
henkilökohtaistamissuunnitelmaa päivitetään. (Holopainen 2006.) Henkilökohtaista-
missuunnitelmassa tulisi olla oma osa erityisen tuen tarpeen kartoittamisen, tulosten ja
johtopäätösten tekemisen sekä jatkotoimenpiteiden suunnitelman ja seurannan kirjaa-
miseen.

Käytännössä jokainen kouluttaja voi omilla opetuksellisilla ratkaisuihillaan tukea oppi-
mista. Lähtökohtana on, että kouluttaja voi käyttää mahdollisimman monipuolisia ope-
tusmenetelmiä ja ottaa huomioon, että kaikki oppivat yksilöllisesti. Tukea ja apua kou-
luttajat saavat tarvittaessa opinto-ohjaajalta tai erityisopettajalta. Riittävän nopea puut-
tuminen asioihin edesauttaa opintojen tavoitteiden mukaista etenemistä. (Holopainen
2006.)

Tutkinnon suorittaja tarvitsee **henkilökohtaista ohjausta**. Hänelle tulee antaa aikaa ja
ohjata häntä hänen ennalta sovittujen yksilöllisten tarpeiden mukaisesti. Päämääränä
on hänen itselleen asettamat tavoitteet, jotka voivat olla esim. tutkinnon tai osatutkin-
non suorittaminen. Kouluttajan tulee huomioida erityistä tukea tarvitsevat tutkinnon
suorittajat laatiessaan oma aikatauluun tutkinnon suorittajien ohjauksessa. (Holopai-
nen 2006.) Oppilaitoksessamme on työvoimapolitiittisissa koulutuksissa varattu tietty
määrä resursseja tukiopetukseen antamiseen, joita tulisi tarpeen tullen hyödyntää. Ai-
kuisten ammatilliseen peruskoulutukseen, lisäkoulutukseen ja oppisopimuskoulutuk-
seen on mahdollista hakea korotettua valtionosuutta.

Yhtenä tärkeänä osana on **itsearviointiin kannustaminen**. Tutkinnon suorittajaa tulee
tukea ja kannustaa itsearvioinnissa. Myös opiskeluprosessin henkilökohtaistumisen
kannalta on tärkeää, että henkilö riittävässä määrin tunnistaa omat arvonsa, tavoitteen-
sa, kiinnostuksen kohteensa, toiveensa, omat vahvuutensa ja rajoitteensa sekä tapansa
toimia erilaisissa tilanteissa ja ympäristöolosuhteissa. Samoin on tarpeen tunnistaa
kulloisenkin elämäntilanteen mahdollisuudet, vastuut ja rajoitukset. Itsetuntemus muo-
vautuu kokemusten myötä, toisilta ihmisiltä saadun erilaisen palautteen sekä omien
tuntemusten ja itsearvioinnin vuorovaikutuksessa. Itsearvioinnin keskeinen tavoite on
lisätä itsetuntemusta. Se on aktiivista omien kokemusten ja eri tavoin saadun palaut-

teen ajatuksellista työstämistä, pohdintaa. Sen avulla voi löytää uusia mahdollisuuksia, mutta myös joutua kohtaamaan omia rajojaan ja rajoituksiaan. (Keskinen 2003.) Kouluttajan pitää seurata tutkinnon suorittajan itsearvioinnin prosessia ja säännöllisin väliajoin esim. keskustelujen yhteydessä ottaa esille myös nämä asiat. Kirjallista itsearviointia tulee välttää lukivaikeuksisen tutkinnon suorittajan kohdalla, koska se saattaa rajoittaa tutkinnon suorittajaa työstämästä asiaa. (Toikka 2000, 15.)

8.1 Keinoja lukivaikeuksisen oppijan ohjaukseen.

Oma ilmaisutaito

Kouluttajan tulee myös kiinnittää huomiota omaan ilmaisuunsa. Puhu ja anna ohjeet selkeästi ja rauhallisesti ja havainnollista puhettasi tekemällä. Esitä kuvamateriaalia ja piirroksia. Käsittele asia kerrallaan. Kirjoita lyhyttä ja ymmärrettävää tekstiä. Käytä ns. helppoa kieltä: paljon lyhyitä sanoja, tavallisia sanoja, vähän adjektiiveja ja adverbejä. Käytä lyhyitä lauseita. Tuota vain vähän tekstiä yhdelle sivulle. Varmista, että antamasi ohjeet on ymmärretty. (Toikka 2000, 15.)

Tukea suoritustapoihin ja –aikaan

Järjestä tutkinnon suorittajalle tarvittaessa lisäaikaa tehtävien suorittamiseen. Hänellä on myös mahdollisuus täydentää tai korvata kirjallisia tehtäviä suullisesti. Tutkinnon suorittajan käyttöön voidaan antaa myös tietokone. Tällöin hän voi osan tehtävistä korvata esim. etsimällä ja kokoamalla aihealueeseen liittyvää materiaalia Internetistä. Myös tekstin kirjoittaminen tietokoneella tulee mahdollistaa tutkinnon suorittajalle esim. koetilanteessa. Käytä monipuolisesti eri ilmaisutapoja sekä yksilö- ja ryhmätyöskentelyä tilanteen mukaan. Myös oppimisympäristöllä saattaa olla ratkaiseva vaikutus tutkinnon suorittajan oppimiselle. Pois luokkaympäristöstä tai muutoin rauhallinen, häiriötön työskentely-ympäristö saattaa edes auttaa tehtävien suorittamista. (Toikka 2000, 16.) On myös muistettava kannustus ja realistinen palaute.

Yksinkertaisia vinkkejä luki-vaikeuksien helpottamiseen:

- ei taululta/piirtoheittimeltä kopiointia
- anna käsiteltävän asian pääkohdat ennakkoon paperilla
- tee käsitelystä asiasta yhteenvedo
- oppitunnin nauhoittaminen
- vältä rasti ruutuun tehtäviä
- pidä suullisia tenttejä

- kuunteleminen ja muistiinpanojen tekeminen eri aikaan
- anna riittävästi kirjoittamis- ja vastaamisaikaa
- opeta opiskelutekniikoita
- ryhmittele numerot pitkissä lukusarjoissa
- selosta ammattisanojen alkuperä, merkitys, muodostuminen
- käytä mahdollisia teknisiä apuvälineitä oppimistilanteissa. (Koskela ym. 2006.)
- käytä tukitoimia. Pyydä apua erityisopettajalta.

Selkokielen oppimateriaali

Kouluttajan tulee kiinnittää huomiota opetusmateriaalin sisältöön ja ulkoasuun.

Ilmaise asiat ymmärrettävästi, käytä tekstissä tarpeeksi isoa kirjasinkokoa ja selkeätä ulkoasua. Liitä mukaan kuvia tarpeen mukaan. (Holopainen 2006.) Erityisopettajalta saa apua selkokielen materiaalin tekemiseen. Seuraavassa taulukossa (taulukko 3) on kootusti esitettyä selkokielen tekstin periaatteita:

Taulukko 3: Selkokielen tekstin periaatteita (Selkokieli 1999).

Sanasto	Lauseet	Tekstin rakenne	Sisältö
Vältetään pitkiä sanoja.	Käytetään lyhyitä lauseita.	Rakenteen tulee olla selkeä.	Tekstin tulee olla sisällöltään konkreettista.
Käytetään tuttuja ja yleisiä sanoja.	Vältetään vaikeita lauserakenteita.	Kerronnan tulee edetä loogisesti.	Sisällön on oltava yhteydessä vastaanottajan todellisuuteen.
Vältetään erityisanastoa (slangi, ammattisanasto, murre, symboliset ja abstraktit ilmaukset).	Käytetään lauseenvastikkeen sijasta sivulausetta.	Ajan ja paikan vaihtelua tulee välttää.	Mitä oudompaa asiaa kuvataan, sitä enemmän tulee selvittää mahdollisia taustatekijöitä.
Oudot ja vaikeat sanat selitetään tekstin yhteydessä.	Vältetään kielikuvia; käytettäessä ne selitetään tarpeen mukaan.		Tekstissä ei saa olla liikaa henkilöitä.
Käytetään runsaasti verbejä ja substantiiveja ja vähän adjektiiveja ja adverberejä.			Henkilöt esitellään selkeästi ja heidät on voitava tunnistaa tekstistä helposti.
			Monet maantieteel-

			liset nimet, isot luvut ja mittayksiköt voivat olla vaikeita ymmärtää.
--	--	--	--

Kaikkia ohjeita ei voi noudattaa yhtä aikaa tekstin kärsimättä. Selkokielisenkin ilmaisen tulee olla rikasta, elävää ja sisältää myös tunneviestejä. Olennaista on kuitenkin se, että vastaanottaja ymmärtää viestin. (Selkokieli, 1999)

Selkokielisen materiaalin linkkejä kannattaa etsiä esimerkiksi Internetistä. Seuraavassa muutamia esimerkkejä:

- hygieniaosaamisen materiaali löytyy selkokielisenä osoitteesta: <http://www.edu.fi/oppimateriaalit/hygieniaosaaminen/>. (Edu.fi 2008.)
- Tietotekniikan selkokielistä oppimateriaalia voi tilata osoitteesta <http://kehitysvammaliitto.fi/verkkokauppa>. (kehitysvammaliitto 2008.)
- alakohtaista ja yhteisiä opintoja koskevaa oppimateriaalia löytyy opetushallituksen verkkokaupasta osoitteesta <http://www.oph.fi/verkkokauppa>. (Opetushallitus 2008.)
- linkkejä oppimateriaalia myyvien yritysten sivuille löydät edu.fi -sivuilta osoitteesta <http://www.edu.fi/page.asp?path=498,516,37445>. (Edu.fi 2008.)

Selkokielisen materiaalin tekemiseen ja hankkimiseen voi pyytää apua erityisopettajalta.

8.2 Keinoja matematiikan vaikeuksisen oppijan ohjaukseen.

Oma ilmaisutaito

Tässäkin kouluttajan tulee kiinnittää huomiota omaan esitystapaansa. Selkeä esitystapa puheessa ja kirjoituksessa on tärkeää. Käytä selkokieltä ja tee selkeää oppimateriaalia. Mahdollisten eri tulkintamahdollisuuksien ennaltaehkäiseminen sekä tarkka ja yksikäsitteinen tehtävien anto on tärkeää. Korosta ydinasioita. Asioiden kertaus ja mieliin palauttaminen riittävän usein on oppimisen kannalta erittäin tärkeässä roolissa. Kannusta ja anna palautetta. (Koskela ym. 2006, 13.)

Tukea suoritustapoihin ja –aikaan

Tutkinnon suorittajalle on annettava mahdollisuus keskittyä yhteen asiaan kerrallaan. Kuuntelu ja muistiinpanojen tekeminen yhtä aikaa ei edistä oppimista. Asioiden yhtä aikainen havainnollistaminen ja kertominen sen sijaan edistää oppimista. Ymmärtämiseen johtava apukeino on matematiikan konkretisointi ja havainnollistaminen esineiden, oppimisvälineiden, värien tai piirtämisen avulla. Toiminnallisuus auttaa tutkinnon suorittajaa ymmärtämään asioita. Anna tutkinnon suorittajalle riittävän pitkä aika keskittyä tehtävien tekoon ja miettiä niiden ratkaisua. Se kannustaa tutkinnon suorittajaa jatkamaan. Muistia ja tarkkuutta kehittävät tehtävät edesauttavat matematiikan oppimista. Pilko laskutoimitukset pienemmiksi ja helpommin käsiteltäviksi palasiksi. Näin helpotetaan käsiteltävän tiedon määrää. Kytke käytäntö teoriaan, jolloin laskutoimituksen tärkeys ja tarkoitus tulee näkyväksi. (Erilaiset oppijat 2004. Koskela ym. 2006,13)

Selkokielineen oppimateriaali

Matematiikan opettamiseen ja oppimiseen löytyy hyvää ja helppotajuista selkokielistä materiaalia.

Kirjoja:

- Mukautettu Laskutaito 9A/9B. Kustantaja: Wsoy. Mukautetun Laskutaidon kirjoissa matemaattisia sisältöjä on karsittu ja kevennetty. Mallikuvia ja perusharjoittelua on lisätty. Tavoitteena on käsitteiden ymmärtävä oppiminen ja peruslaskutaitojen hallinta. (Wsoy 2008.)
- Näppärästi numeroilla–amatillista matematiikkaa erilaisille oppijoille. Kustantaja: WSOY. Kirja soveltuu matematiikan erityisopetukseen ammatillisen koulutuksen eri aloilla. Kirjan teksti on selkeää: lauserakenteet ovat yksinkertaisia ja ytimekkäitä, ja myös sisältöjen käsittelyä on kevennetty. Kirjan esimerkeiksi ja tehtäviksi on pyritty valitsemaan käytännön tilanteita. (WSOY 2008.)
- Numerotaito–amatillinen matematiikka. Kustantaja: WSOY. Kirjassa on runsaasti monipuolisia laskuesimerkkejä ja harjoitustehtäviä. Esimerkit on laadittu niin, että opiskelijoiden on niiden avulla helppo hahmottaa ja kerrata käsiteltäviä, ehkä jo aiemmin oppimia asioita. Kirjan harjoitustehtävät on ryhmitelty vaativuutensa mukaan kolmeen eri tasoon, jotta opiskelijalla olisi mahdollisuus

aloittaa oman osaamisensa mukaisista tehtävistä ja kehittää osaamistaan askel askeleelta. Harjoitustehtävien vastaukset ovat kirjan lopussa. Oheismateriaalina on mahdollista saada kirjan tehtävien ratkaisut sekä lähtötasoa mittaavia tehtäviä kirjan jokaiseen lukuun. (WSOY 2008.)

Harjoitustehtäviä:

- www.perunakellari.fi (Perunakellari 2008).
- www.saunalahti.fi (Saunalahti 2008).

Matematiikan oppimisen apuvälineitä:

- Tevella (Tevella 2008).
- Krutsin (Krutsin 2008).
- Vaasan koulupalvelu (Vaasan koulupalvelu 2008).

8.3 Keinoja mielenterveyshäiriöisen ohjaukseen

Varsinaisia konkreettisia apuvälineitä, kuten luki- ja matematiikan oppimisvaikeuksilla löytyy, ei mielenterveyskuntoutujille löydy. Mielenterveyskuntoutujien kouluttajat eivät yleensä ole mielenterveystyön, vaan opettamisen ammattilaisia. Opettajat saattavat kokea tarvitsevansa perustietoa mielenterveyden ongelmista ja niiden vaikutuksista tutkinnon suorittajan toimintakykyyn. Asiallinen tieto poistaa kielteisiä asenteita ja ennakkoluuloja, jolloin työn tekeminen kaikilla osapuolilla helpottuu. (Kiljula 2001, 17.) Tietoa ja koulutusta tarjoaa esimerkiksi Mielenterveyden keskusliitto. Tietoa löytyy osoitteessa www.mtkl.fi. (Mielenterveyden keskusliitto 2008.)

Asioita, joita kouluttajan olisi hyvä muistaa omassa työssään toimiessaan mielenterveyskuntoutujan kanssa ja joilla pystytään edistämään mielenterveyskuntoutujan opintojen etenemistä ja jotka tukevat hänen kuntoutumistaan ovat esimerkiksi:

- kouluttajan tulee pysyä perustehtävässään eli oppimiskyvyn vahvistamisessa ja ammattilaiseksi kasvattamisessa
- opetus ja sen nopeus tulee rakentaa opiskelijan vahvuuksien varaan

- tutkinnon suorittajaa tulee kuunnella ja hänelle tulee antaa aikaa riittävästi.
- tukitoimia tulee käyttää tarpeen mukaan (erityisopettaja)
- opiskelijalta tulee edellyttää opiskelemista ja oppimistuloksia, on vältettävä ylivarovaisuutta
- kouluttajan on edustettava reaali maailmaa ja toimittava mahdollisimman normaalisti kaikissa tilanteissa
- ei tule lähteä mukaan opiskelijan mahdollisiin psykologisiin peleihin esimerkiksi provosointiin ja mielistelyyn
- ota etäisyyttä, älä mene mukaan opiskelijan ongelmiin
- on muistettava kannustus ja realistinen palaute.
- outo käyttäytyminen tulee ottaa puheeksi sekä opiskelijoiden että työyhteisön kanssa. (Koskela ym. 2006, 18.)

Mielenterveyskuntoutuja tarvitsee aikaa tottuakseen työskentelemään ryhmässä. Ryhmäytymiseen tulee panostaa erityisesti silloin, kun joukossa on mielenterveyskuntoutujia. Vältä hankalia esiintymistilanteita aluksi. Huomioi se, että alussa toiminta kaikessa uutuudessaan voi olla liiankin innostavaa ja toisaalta hyvin väsyttävää. Tutkinnon suorittajaa ei saa kuormittaa aluksi liikaa. Oppilaitoksen tukipalvelut, esimerkiksi opinto-ohjaaja ja erityisopettaja, ovat kouluttajan käytettävissä tarpeen mukaan opintoja suunniteltaessa sekä niiden aikana. (Kiljala 2001,63-65.)

8.4 Keinoja hahmottamishäiriöisen ohjaukseen

Hahmottamisvaikeuksisen tutkinnon suorittajan kohdalla ohjauksen tukitoimet riippuvat hyvin paljon siitä, onko kyseessä visuaalinen eli nähdyn hahmottamisvaikeus, auditiivinen eli kuullun hahmottamisvaikeus, taktiilinen eli tunto- ja kosketusaistin hahmottamisvaikeus, maku- ja hajuaistin hahmottamisvaikeus tai sosiaalisten tilanteiden hahmottamisvaikeus. Matematiikan oppimisvaikeudet yhdistetään usein hahmottamisen vaikeuksiin. (Koskela ym. 2006, 11.)

Kuten ei mielenterveyskuntoutujillekaan, niin ei hahmottamisvaikeuksisellekaan, ole olemassa konkreettisia, valmiita apuvälineitä. Kouluttaja voi kuitenkin omilla toimillaan edesauttaa oppimista ja luoda hyvän oppimisympäristön. Seuraavassa muutamia toimia, joilla voidaan auttaa hahmottamisvaikeuksista tutkinnon suorittajaa:

- muista korostaa opiskelijan vahvuuksia ja auttaa häntä käyttämään niitä sekä auttaa opiskelijaa löytämään oma tapansa oppia
- neuvo eri opiskelutekniikoita
- asettakaa tavoitteet realistisiksi
- auta luomaan asiayhteys uuden ja aiemmin opitun asian välille
- rauhallinen oppimisympäristö edesauttaa oppimista
- korosta ydinasioita ja kertaa.
- anna aikaa ajatella ja tehdä tehtäviä
- anna mahdollisuus keskittyä yhteen asiaan kerrallaan
- käytä selkokieltä ja laadi selkeää oppimateriaalia
- näytä ja kerro asiat yhtä aikaa siten, että oppimateriaali ja puhe tukevat toisiaan
- havainnollista opetusta ja käytä monipuolisesti eri opetusmenetelmiä
- käytä tarvittaessa tukitoimia, erityisopettajaa
- muista kannustus ja realistinen palaute. (Koskela ym. 2006, 13. Viikki-Ripatti 2007.)

8.5 Keinoja tarkkaavaisuushäiriöisen ohjaukseen

Tarkkavaisuushäiriöisen tutkinnon suorittajan kohdalla on apuvälineiden kohdalla sama tilanne kuin mielenterveyskuntoutujien ja hahmottamisvaikeuksisten kohdalla. Valmiita apuvälineitä ei ole. Kouluttajan rooli nousee tämänkin ryhmän kohdalla keskeiseksi asiaksi. Seuraavassa muutamia toimia, joilla voidaan auttaa tarkkaavaisuushäiriöistä tutkinnon suorittajaa:

- pyri järjestämään mahdollisimman ärsykkeetön oppimisympäristö
- pilko opetettava asia riittävän pieniin osiin
- muista riittävä työn tauotus
- anna selkeät ohjeet
- käytä selkokielistä materiaalia
- aseta realistiset tavoitteet
- käytä tukitoimia, erityisopettajaa
- muista kannustaminen
- muista palautteen antaminen ja myönteisen palautteen korostaminen. (ADHD-liitto 2008.)

Vastuukouluttaja on avainasemassa tuen ja ohjauksen antajana, mutta hän tarvitsee koko oppilaitosyhteisön tuen ja opiskelijahuollon antaman asiantuntija-avun omaksi tuekseen. Erilaisen oppijan ohjaus vaatii oppilaitosorganisaatiolta selkeitä pelisääntöjä ja tasa-arvoisia toimintatapoja (Virtala, Rissanen, 2006).

9 ERITYISTÄ TUKEA TARVITSEVAN TYÖSSÄ OPPIMINEN

Oikean työssä oppimispaikan valinnalla ja työssä oppimisjakson onnistumisella on huomattava merkitys työllistymiseen. Hyvä valmistautuminen työssä oppimiseen on ensiarvoisen tärkeää. Erityistä tukea tarvitseva tutkinnon suorittaja tarvitsee riittävästi tukea myös työssä oppimisen aikana. Tutkinnon suorittajaa tulee kannustaa kirjalliseen ja/tai suulliseen itsearviointiin.

Työssä oppimisen laajuus ja ajankohta tulee valita tutkinnon suorittajan valmiuden mukaan. Opintoja henkilökohtaistettaessa kaikkien tutkinnon suorittajien ei enää tarvitse suorittaa työssä oppimisjaksojaan samanaikaisesti. Työssä oppiminen on tavoitteellista ja ohjattua opiskelua. Erityisen tuen tarpeesta huolimatta työssä oppimisjaksojen tulee olla ammatinhallinnan kannalta riittävän pitkiä ja monipuolisia sekä niitä tulee olla useampia koulutuksen aikana. Opintojen alkupuolella jakso voi olla lyhyempi, mutta rohkeuden, tietojen ja taitojen karttuessa jaksoiden pituutta voidaan pohtia yhdessä tutkinnon suorittajan kanssa.

Työssä oppimisen tavoitteet sovitaan yhdessä tutkinnon suorittajan kanssa siten, että hänelle muodostuu käsitys tavoitteista jo ennen työssä oppimisjaksolle lähtemistä ja näin hän kykenee valmistautumaan jaksoon hyvissä ajoin etukäteen. Tutkinnon suorittajalla tulee olla perustöiden kuten työvälineiden, materiaalien, työmenetelmien ja työturvallisuuden riittävän hyvä hallinta. Tähän valmiudet pyritään antamaan valmistavassa koulutuksessa ennen työssä oppimisjaksolle lähtemistä.

Työssä oppimispaikka valitaan siten, että huomioon otetaan hänen tietonsa ja taitonsa, toiveensa ja mahdollisuudet, työssä oppimispaikan sopivuus harjoittelun sisältöön sekä mahdollisuus työskennellä läheisessä yhteistyössä valitun työpaikkaohjaajan ja ohjaavan kouluttajan kanssa. Tällä varmistetaan se, että tutkinnon suorittaja saavuttaa työssä oppimiselle asetetut henkilökohtaiset ammatilliset tavoitteensa.

Työssä oppimista ohjaavalla kouluttajalla pitää olla tietoa oppijan osaamisesta ja erityispiirteistä siinä määrin, että hän pystyy välittämään tarpeellisen tiedon työpaikkaohjaajalle ja toimimaan tämän kanssa yhteistyössä. Yhteistyötä voidaan tehdä myös erityisopettajan kanssa.

Ohjaus ja yhteydenpito sovitaan tapauskohtaisesti. Tutkinnon suorittajan tarpeet ja työpaikkaohjaajan sekä muun henkilökunnan näkemys on otettava huomioon. Ohjaukseen on varattava riittävästi aikaa. Alussa ohjausta saatetaan tarvita enemmän.

Työssä oppimisjakson aikaiset oppimistehtävät suunnitellaan yksilöllisesti. Tehtävien sisältöä ja toteuttamistapaa voidaan miettiä tutkinnon suorittajan kanssa kaksin tai esim. pienryhmässä, johon osallistuu tutkinnon suorittaja, työpaikkaohjaaja sekä kouluttaja tai/ja erityisopettaja. Tehtävien tulee vastata muiden tutkinnon suorittajien tehtäviä sisällöltään ja laajuudeltaan. Suorittamisaikaa tai ajankohtaa tulisi pystyä tarpeen mukaan joustavasti muuttamaan.

Kouluttaja ja työpaikkaohjaaja antavat opiskelijalle riittävän ja tarpeen mukaan myös toistuvan opastuksen työturvallisuuteen ja muihin työtehtäviin liittyvissä asioissa. Toimintaohjeet on hyvä kertoa sekä suullisesti että näyttämällä. Tarpeen mukaan voidaan antaa myös kirjallista materiaalia. (Miten ohjaat työssäoppijoita 2006, 29-31.)

Työpaikkaohjaajien tietoutta erilaisista oppimisen esteistä pyritään lisäämään. Tietoutta voidaan lisätä henkilökohtaisella ohjauksella ennen työssä oppimisen alkua sekä säännöllisten työssä oppimiskäyntien yhteydessä. Oppilaitoksemme säännölliset työpaikkaohjaajan koulutustilaisuudet ovat myös tärkeä kanava tiedon lisäämiselle. Yhtenä omana aihekokonaisuutena tulisi tarpeen mukaan tilaisuuksissa käsitellä erityisen tuen tarvitsijan työpaikkaohjausta. (Mts. 63.)

Työssä oppimispaikan muun henkilökunnan tulisi myös saada tietää tarpeen mukaan tutkinnon suorittajan oppimisen esteistä. Päätöksen tekee kuitenkin tutkinnon suorittaja. Kouluttajan tai erityisopettajan olisi hyvä käydä paikan päällä kertomassa oppimisen esteistä ja siitä, miten ne mahdollisesti näkyvät tutkinnon suorittajan työssä sekä miten asiaan tulisi suhtautua.

Työssä oppiminen on useimmiten aikuiselle tutkinnon suorittajalle hyvä ja motivoiva opiskelutapa. Mikäli työssä oppimisjakso menee suunnitelmien mukaan tai odotukset jopa ylittyvät, voidaan miettiä vaihtoehtoa, jossa tutkinnon suorittaja suorittaa tutkintoa pääasiassa työssä oppimisen kautta ja pienet teoriajaksot tukevat uuden oppimista.

10 ERITYISTÄ TUKEA TARVITSEVA TUTKINNON SUORITTAJANA

Tutkintotilaisuuksien kesto ja sisältö poikkeavat toisistaan riippuen suoritettavasta tutkinnosta. Tutkinnon perusteiden ammattitaitovaatimukset ja ammattitaitokriteerit ovat kaikille tutkinnon suorittajille samat. Mukautettua arviointia ei ole käytössä, jolloin samat perusteet pätevät kaikilla.

Tutkinnon suorittaja perehdytetään hyvin ennen tutkintotilaisuutta. Tehtävät ja kirjallisten ohjeiden tulee olla selkeitä, lyhyitä ja ymmärrettäviä. Ohjeistukseen tulee varata riittävästi aikaa ja käyttää tarvittaessa tukena suullista ohjeistusta. Tutkinnon suorittajaa opastetaan tehtävissä niin, että hän sen varmasti ymmärtää. Tapaamisia on hyvä sopia tarpeen mukaan useampia siten, että tehtävistä ohjeistetaan vain osa kerrallaan. Aikaa kirjallisten tehtävien tekemiseen on hyvä varata normaalia enemmän. Kirjallisia tuotoksia voi korvata ja täydentää suullisesti. Nämä tuotokset tulee nauhoittaa ja liittää osaksi muuta materiaalia. Kirjallisen tehtävän tukena tai korvaavana voi olla mahdollisuuksien mukaan esim. kuva- tai äänimateriaalia. Tutkintotilaisuuteen voidaan valita vaihtoehtoisia, alalle soveltuvia suorittamistapoja.

Tutkinnon suorittajan kohdalla tulee huomioida hänen tarvitsema mahdollinen runsaampi tuki tehtävien onnistumiseksi. Tehtävät tutkinnon suorittajan tulee laatia itsenäisesti, mutta kouluttajan tehtävänä on tarkastaa että kaikki tarvittava tieto löytyy materiaalista ja hänen on tarvittaessa pyydettävä täydennyksiä.

Tutkintotilaisuus olisi hyvä toteuttaa, mikäli mahdollista, työssä oppimisjakson aikana. Tällöin ympäristö, työpaikkaohjaaja ja muu työyhteisö on tuttua ja ihmiset ovat tietoisia tutkinnon suorittajan erityisen tuen tarpeesta. Näin ollen työssä oppimispaikan valinnassa tulisi aina huomioida paikan soveltuvuus tutkintotilaisuuden toimintaympäristönä. Muissa kuin työvoimapolitiittisissa koulutuksissa tutkintotilaisuudet tulisi toteuttaa erityisen tuen tarvisijan kohdalla omassa työympäristössä, mikäli se on mahdollista.

Tutkintojen työvoimapolitiisessa valmistavassa koulutuksessa on käytössä myös tietty resurssi tukiopetukseen. Näitä resursseja on hyvä suunnata tehtävien ohjaukseen sekä tutkinnon suorittajan kanssa tehtäviä varten tarvittavan ymmärrettävän materiaalin tuottamiseen. Tehtävät valitaan ja toteutetaan yksilöllisesti.

Työssä oppimisen ja koulussa tapahtuvan opiskelun aikana tutkinnon suorittajan olisi hyvä mahdollisuuksien mukaan harjoitella vastaavien kirjallisten ja toiminnallisten tehtävien tekemistä, jolloin varsinainen tutkintotilaisuus saattaisi helpottua. Tämä saattaa myös madaltaa tutkinnon suorittajan kynnystä osallistua tutkintotilaisuuteen.

Arvioijien perehdyttäminen on ensi arvoisen tärkeää, mikäli he eivät tutkinnon suorittajaa jo ennestään tunne. Arvioijille tulee selvittää tutkinnon suorittajan erityisen tuen tarve ja ne seikat, joihin tarve mahdollisesti vaikuttaa. On kuitenkin muistettava korostaa, että arvioinnin kohteet ja kriteerit ovat kaikille tutkinnon suorittajille samat. Palautteen antamisen tulisi olla rakentavaa ja ohjaavaa. Sen tulee kannustaa ja sitä hyödynnetään seuraavaan tutkintotilaisuuteen valmistauduttaessa.

11 JOHTOPÄÄTÖKSET

Erityisen tuen järjestämistä voidaan pitää oppiaineen substanssiin liittyvänä tai henkilökohtaistamisprosessiin liittyvänä toimena. Sitä voidaan pitää oppimaan oppimisen tukemisena, oppimisvaikeuksien kartoittamisena ja tukemisena, työssä oppimiseen tai tutkintotilaisuuteen liittyvänä tukena ja ohjauksena, ammatti- ja urasuunnittelun tukemisena tai sitä voidaan pitää työllistymistä tukevana toimena. Se voi kehittää ja tukea opiskelijan itseohjautuvuutta tai vahvistaa sosiaalisia taitoja sekä kohottaa itsetuntoa. Yhtä kaikki, eri muodoissaan se tukee ja ohjaa tutkinnon suorittajaa eteenpäin kohti tämän asettamia tavoitteita. Aikuiskoulutuksen kentällä aikuisten ammatilliseen peruskoulutukseen, lisäkoulutukseen ja oppisopimuskoulutukseen on mahdollista hakea korotettua valtionosuutta. Lisäksi käytössä on tukiopetusresursseja.

Oppimisvaikeuksia on monia ja usein ne kietoutuvat tavalla tai toisella toisiinsa. Oppimisvaikeuksien tunnistaminen on ensi sijaisen tärkeää, jotta tutkinnon suorittaminen helpottuu tai yli päätään onnistuu. Tunnistamisen apuvälineitä on markkinoilla erilaisia. Erilaiset seulat ja testit, laajoina tai vähän suppeampina, antavat käsityksen tutkin-

non suorittajan suhteesta eri oppimisvaikeuksiin. Laajat testit saattavat olla kouluttajan näkökulmasta aikaa vieviä ja tutkinnon suorittajan näkökulmasta vaikeita tai jopa mahdollottomia toteuttaa. Liian pitkä tai vaikea testi saattaa entisestään alentaa tutkinnon suorittajan motivaatiota opintojen jatkamiseen. On tärkeää miettiä missä vaiheessa ja millä tavoin erilaiset seulat ja testit tuodaan tutkinnon suorittajan tehtäviksi.

Tutkinnon suorittaja, jolla todetaan oppimisvaikeus tai -vaikeuksia, tarvitsee säännöllistä tukea ja ohjausta opintojensa etenemiseksi ja tavoitteiden saavuttamiseksi. Tutkiopetus on harvakseltaan käytetty ohjausmuoto, jonka käyttöä tulisi mielestäni elvyttää. Yksilöohjaus ryhmäohjauksen yhteydessä tai siitä erillään on myös tärkeä ohjauksen muoto. Siinä pystytään samalla keskustelemaan myös muista asioista esimerkiksi itsearvioinnista ja sen onnistumisesta, opiskelumotivaatioista, jatkosuunnitelmista ja mahdollisesta muusta ohjauksen ja tuen tarpeesta.

Kouluttaja pystyy monilla henkilökohtaisilla toimillaan luomaan oppimistilanteesta tutkinnon suorittajalle helpomman. Myös oppimisympäristön valinnoilla sekä opintojen suorittamistavoilla ja – ajalla on suuri merkitys.

Oikeanlainen oppimateriaali saattaa helpottaa tutkinnon suorittajaa asioiden ymmärtämisessä ja sisäistämisessä. Tämän oppimateriaalin tuottaminen on aikaa vievää ja esimerkiksi selkokielen periaatteisiin tutustuminen ja sen hallitseminen on myös oma prosessinsa. Tähän tulisi kuitenkin panostaa, koska materiaali on hyödynnettävissä jatkossakin ja helpottaa sekä kouluttajia että tutkinnon suorittajaa. Materiaali on hyvä laatia yhdessä asiaan perehtyneen henkilön kanssa.

Työssä oppiminen ja tutkintotilaisuudet tuovat omat haasteensa sekä tutkinnon suorittajalle ja kouluttajalle, mutta myös työpaikoille, joissa tutkinnon suorittaja työssä oppimisjaksojaan suorittaa ja tutkintotilaisuudet toteuttaa. Hyvä työpaikkaohjaajien, työyhteisön ja arvioijien perehdyttäminen erityisen tuen tarpeeseen helpottaa arkipäivän ja hieman jännittävänkin tutkintotilaisuuden onnistumista. Se myös kannustaa tutkinnon suorittajaa ponnistelemaan kohti asetettuja tavoitteita.

Kehittämishankkeesta käy ilmi, että erityisen tarpeessa olevan tutkinnon suorittajan opintojen eteneminen ja tavoitteiden saavuttaminen vaatii tavallista enemmän ponnisteluja tutkinnon suorittajalta, oppilaitoksen henkilökunnalta sekä työelämän edustajilta. Aikaresurssien oikea mitoittaminen ja sitä kautta riittävän ohjauksen ja tuen antaminen tutkinnon suorittajalle on ensi arvoisen tärkeää. Tietoa ja taitoa kerryttämällä ja sitä

oikealla tavalla hyödyntämällä voimme antaa tutkinnon suorittajalle samat mahdollisuudet saavuttaa tavoitteensa kuin kaikille muillekin tutkinnon suorittajille. Tämän kehittämishankkeen on tarkoitus antaa eväitä oppilaitoksen henkilökunnalle tutustua oppimisvaikeuksiin sekä toteuttaa tutkinnon suorittajalle mahdollisimmat hyvät lähtökohdat tavoitteidensa saavuttamiseen.

Työn on tarkoitus olla osa tulevaa Forssan aikuiskoulutuskeskuksen erityisen tuen toimintasuunnitelmaa. Oppilaitokseen tulee luoda toimiva järjestelmä siitä, ketkä toimivat ja miten toimitaan erityisen tuen tarpeen piirissä olevien tutkinnon suorittajien kanssa.

Onnistuakseen tämä projekti vaatii sitoutumista, pitkäjännitteisyyttä, joustavuutta, luovuutta, yhteistyökykyä ja ennen kaikkea sitä, että asia koetaan tärkeäksi ja ollaan valmiita muutokseen. Projekti vaatii taloudellista ja ajallista panostusta, mutta onnistuessaan se antaa monipuolisemman toimintaympäristön. Se antaa yhä useammalle tutkinnon suorittajalle mahdollisuuden tavoitteiden saavuttamiseen ja työllistymiseen. Toisaalta se on myös viesti oppilaitoksesta ulospäin sidosryhmillemme ja muille toimijoille siitä, että olemme kiinnostuneita asiasta ja haluamme taata kaikille tutkinnon suorittajille tasapuoliset mahdollisuudet opiskeluun ja tavoitteiden saavuttamiseen. Huomioimme toiminnassamme henkilökohtaistamismääräyksen.

Työni vaatii vielä täydennyksiä ja täsmennyksiä, mutta niiden aika on myöhemmin. Mielestäni tämän hetkinen versio on riittävä avaamaan pään tässä tärkeässä asiassa. Yhteistyössä työstä saadaan muokattua FAK:n näköinen kokonaisuus, joka vastaa oppilaitoksemme tarpeisiin ja haasteisiin.

LÄHTEET

ADHD-liitto 2008. Aikuisiän AD/HD. Viitattu 22.2.2008.<http://www.adhd-liitto.fi/julkaisut.html>

ADHD-liitto 2008. Mitä on ADHD?. Viitattu 20.2.2008.<http://www.adhd-liitto.fi/ADHD.htm>

Edu.fi 2008. Hygieniaosaaminen selkokielellä. Viitattu 20.2.2008.
<http://www.edu.fi/oppimateriaalit/hygieniaosaaminen/>

Edu.fi. Viitattu 21.2.2008. <http://www.edu.fi/page.asp?path=498,516,37445>

Erilaiset oppijat 2008. Oppimisvaikeudet. Viitattu 18.2.2008.
<http://www.dipoli.tkk.fi/ok/p/erilaisetoppijat/oppimisvaikeudet/matemoppvaik.htm>

Erilaiset oppijat 13.8.2004. Viitattu 20.2.2008.
<http://www.dipoli.tkk.fi/ok/p/erilaisetoppijat/oppimisvaikeudet/matemoppvaik.htm>

Erilaisten oppijoiden liitto 2005. LukSitko 2/2005. Viitattu 1.3.2007.
http://www.lukineuvola.fi/julkaisut/luksitko/2005_2.pdf.

Finlex 2008. Viitattu 19.2.2008.
<http://www.finlex.fi/fi/laki/ajantasa/1998/19980631#a22.12.2005-1073>

Hangon erilaiset oppijat 2008. Viitattu 18.2.2008.
http://www.hanero.fi//index.php?option=com_content&task=view&id=43&Itemid=99

Holopainen, Esko 2006. Lukemis- ja kirjoittamisvaikeudet. Luento 21.11.2006. Jyväskylän ammatillinen opettajakorkeakoulu.

Henkilökohtaistamisen määräys 2006. Kirje 28.11.2006. Opetushallitus.

Ilveskoski, Mari & Suvilehto Tuija 2007. Matematiikan oppimisvaikeudet. Luento 11.1.2007. Jyväskylän ammatillinen opettajakorkeakoulu.

Kansanterveyslaitos 15.6.2007. Viitattu 20.2.2008.
http://www.ktl.fi/portal/suomi/tietoa_terveydesta/elintavat/paihderiippuvuus/

Kehitysvammaliitto 2008. Viitattu 21.2.2008.
<http://kehitysvammaliitto.fi/verkkokauppa>

Keskinen, Antti 2003. Itsetuntemus – itsearviointi, itsearviointia tukevia välineitä verkossa. Viitattu 1.3.2007. <http://www.verkko-ohjaus.net/itsearviointi.doc>.

Kiipula 2008. Aikuisten oppimisvaikeudet. Viitattu 18.2.2008.
<http://www.kiipula.fi/akk/index.phtml?osasto=64#mate>

Kiljala Satu 2001. Mielenterveyskuntoutujat opintiellä. Mielenterveyden keskusliitto. Vantaa: Printway Oy.

Koskela, R., Kröger, K., Mäntyharju, E., Paananen, S., Pakarinen, M., Räsänen, M., Salmijärvi-Korhonen, R., Samppala, K., Savolainen, K., Tuhkanen, M. & Virtanen, U. 2006. Erityisen tuen tarpeessa olevan tutkinnon suorittajan ohjaus. Viitattu 18.2.2008. http://www.aikuisopiskelu.fi/?Deptid=3441/erityisen_tuen_tarpeessa_olevan_tutkinnon_suurittajan_ohjaus.

Krutsin 2008. Viitattu 21.2.2008. http://www.krutsin.fi/read_shop_mx.php?group=matematiikka

Lehtovaara, P., Leivo, H. & Haapasalo, S. 2006. Miten ohjaat työssäoppijoita. Terttu-projektissa kehitetty koulutusmateriaali työpaikkojen ja yritysten työpaikkaohjaajille. Helsinki: Yliopistopaino.

Lukineuvola 2008. Havaintokanavatesti. Viitattu 22.2.2008. http://www.lukineuvola.fi/tietopankki/havaintokanavatesti_html

Mielenterveyden keskusliitto 2008. Viitattu 21.2.2008. <http://www.mtkl.fi/>

Mäki-Latikka, Sari 2007. Puhelinhaastattelu 7.2.2007. Forssan ammatillinen aikuis-koulutuskeskus.

Opetushallitus 18.10.2000. Huumetestejä koskeva muistio kouluille ja oppilaitoksille. Viitattu 20.2.2008. <http://www.oph.fi/txtpageLast.asp?path=1,436,24368,63103,63104,8956>

Opetushallitus 2008. Viitattu 21.2.2008. <http://www.oph.fi/verkkokauppa/>

Peda.net. Erityisopetus. Oppimisympäristö- ja tiimitaitotestit. Viitattu 22.2.2008. <http://www.peda.net/veraja/varkaus/kuoppakankaankoulu/vuosiluokat79/erityisopetus>

Perunakellari 2008. Viitattu 21.2.2008. <http://www.perunakellari.fi/ma.html>

Saunalahti 2008. Viitattu 21.2.2008. <http://www.saunalahti.fi/lesippon/matematiikka/>

Selkokieli 1.3.1999. Viitattu 1.3.2007. <http://staff.oamk.fi/~pesillan/selkokieli.html>.

Suomen mielenterveysseura 2008. Ahdistuneisuushäiriöt. Viitattu 19.2.2008. http://www.mielenterveysseura.fi/mieli_info.asp?main=Mielenterveys%20ja%20elama_nkulku&page=104&cat=Mielen%20sairaudet&show=no

Suomen mielenterveysseura 2008. Persoonallisuushäiriöt. Viitattu 20.2.2008. http://www.mielenterveysseura.fi/mieli_info.asp?main=Mielenterveys%20ja%20elama_nkulku&page=318&cat=Mielen%20sairaudet&show=no

Suomen mielenterveysseura 2008. Stressi ja uupuminen. Viitattu 19.2.2008. http://www.mielenterveysseura.fi/mieli_info.asp?main=Mielenterveys%20ja%20elama_nkulku&page=79&cat=Ongelmat%20ja%20hairiot&show=no

Suomen mielenterveysseura 2008. Ongelmat ja häiriöt. Viitattu 19.2.2008. http://www.mielenterveysseura.fi/mieli_info.asp?main=Mielenterveys%20ja%20elama_nkulku&page=153&cat=Ongelmat%20ja%20hairiot&show=no

TenViesti Oy 2008. Tohtori David.A. Kolbin oppimistyylien arviointitesti. Viitattu 22.2.2008. <http://www.dlc.fi/~tenviesti/oppimistyyliit.htm>

Tevela 2008. Viitattu 21.2.2008. <http://www.tevela.fi/>

Toikka, Annika 2000. Psykologian cumlaude-työ. Toukokuu 2000. Oulun Yliopisto. Viitattu 15.2.2007. <http://www.wedu oulu.fi/sampo/99-2000/cumu/ali&luki/loppu.htm>.

Torvinen, Hannele 14.4.2006. Lehtori, Jyväskylän ammatillinen opettajakorkeakoulu. Haastattelu 11.4.2006.

Tukiasema 2000. Masennus eli depressio. Viitattu 19.2.2008. <http://www.tukiasema.net/teemat/artikkeli.asp?docID=1>

Vaasan koulupalvelu 2008. Viitattu 21.2.2008. <http://www.koulupalvelu.com/116/category/2007/>

Veijola, Juha 2008. Ahdistuneisuushäiriöt. Viitattu 19.2.2008. <http://therapiafennica.fi/wiki/index.php?title=Ahdistuneisuush%C3%A4iri%C3%B6t>

Viikki-Ripatti, Sari 12.1.2007. Jyväskylän ammatillinen opettajakorkeakoulu. Luento 12.1.2007.

Virtala, M. & Rissanen, H. 2006. Ohjaus erityisopetuksessa. Seminaari 12.-13.1.2006. Jyväskylä. Viitattu 1.3.2007. <http://www.oph.fi/binary.asp?path=1;443;41416;42302;42308;42309;50699;50711&file=FileAttachment&version=1#296,2,Erilainen oppija>

WSOY 2008. Matematiikka. Viitattu 21.2.2008. <http://www.wsoyoppimateriaalit.fi/oppi/?aste=AI#>

WSOY 2008. Matematiikka. Viitattu 21.2.2008. <http://www.wsoyoppimateriaalit.fi/oppi/?aste=YA#>

Liite 1. Erityisen tuen tarpeen kartoittaminen

Erityisen tuen tarpeen kartoittaminen

- NMI:n lukiseula**
- Matematiikan lähtötasokartoitus**
- Muu kartoitus:**

Päivämäärä:

Tulokset:
Johtopäätökset:
Jatkotoimenpiteet:
Seuraava tapaamisajankohta:

Tutkinnon suorittaja

opinto-ohjaaja/erityisopettaja

Liite2. Erityisen tuen toteutumisen seuranta

Erityisen tuen toteutumisen seuranta

Toteutuneet toimenpiteet:
Tulokset:
Muutostarpeet:
Seuraava tapaamisajankohta:

Päivämäärä:

---

tutkinnon suorittaja

opinto-ohjaja/erityisopettaja